

5896

100

శ్రీ ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక.

కా కి నా డ.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము ౩౨,	{ స్వభాను మార్గశిర-ఫాల్గుణములు. }	సంచిక ౫-౬
-------------	--------------------------------------	-----------

కా కి నా డ :

పరిషత్సభ్యులనుమునఁ బ్రకటింపఁబడినది.

చందా, పోస్టువ్యయములతో సంవత్సరమునకు రు 3-౦-౦.

1943 డిశంబరు-1944 మార్చి.

విషయ సూచిక.

1 హల్లో హలశబ్దవిమర్శము దువ్వూరి నూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు	౧౩౭-౧౪౧
2. కటివు మొలక అతుండి వెంకటశాస్త్రిగారు	౧౪౧-౧౪౨
3. సర్వజ్ఞసింగభూపాలుడు-పోతన చిలుకూరి పాపయ్యశాస్త్రిగారు	౧౪౩-౧౪౦
4. గ్రంథస్వీకారము	౧౪౧-౧౪౨
5. ఛందోదర్పణసమీక్ష రావూరి దొరస్వామిశర్మకవిగారు	౧౪౪-౧౪౩
6. అలవనామెత మధునాపంతుల సత్యనారాయణశాస్త్రిగారు	౧౪౪-౧౪౭
7. స్వభాససంవత్సర కార్యవివేచిక	1-6

శ్రీ ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక.

కా కి నా డ.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము ౩౨. { స్వభాను
మార్గశిర-పౌర్ణిమములు. } సంచిక ౫-౬

హల్లో హలశబ్ద విమర్శనము.

దువ్వూరి సూర్యనారాయణశాస్త్రి.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక 32 సంపుటము 3-4 సంచికలలోఁ బై శబ్దమునుగూర్చి శ్రీనివాసదాసులు వెంకటాచార్యులు, ఎం. ఏ. గారు కొన్ని ప్రయోగములఁ జూపి, ఆయాయి యాధారములను బట్టి “మునిఁగి తేలుట, తొట్టుపడుట, చీకాకుపడుట, ప్రవాహము, మత్తత, మగ్నోన్మగ్నము” అను సర్థములతో నీపదము కావ్యముల వ్యవహరింపబడినది”. అని వ్రాసియున్నారు.

ఈపదమున కిన్నియర్థములు గ్రహింపవలెనా? లేక వేటొక యర్థము చెప్పవచ్చునా? ఈపదస్వరూప మెట్టిది? దీనిని సంస్కృత నిఘంటుకర్త లెందులకుఁ జూపలేదు? అనునదియే యీ నావ్యాసము సందలివిషయము.

చిన్నయనూరి తననిఘంటువునం దీపదము నొకచోట గ్రహించి భాగవతప్రయోగము (10 స్కం. 793 కు) నిచ్చియున్నాఁడు. అర్థముమాత్రము వ్రాసియుండలేదు. బ్రాహ్మ నిఘంటువులోఁగూడ మనుచరిత్రలోనిపద్యము లక్ష్యముగా నీపదము చూపబడినది. మఱి మిగిలిన సంస్కృతాంధ్రనిఘంటువు లేవియు దీనిని గ్రహించియుండలేదు.

పరిశీలింపఁగా నీపదము ధ్వన్యనుకరణశబ్దముగాఁబ్రయోగములు

చూచినవారికెల్ల గోచరింపకపోదు. ఈశబ్దము “అల్లకల్లోల, హాళాహళి, హళహళి, ఝళఝళ, ఝళంఝళ, ఝళజ్జళ” మున్నగు శబ్దముల వంటిది. ఇట్టి అనుకరణశబ్దములు కవుల కిచ్చువచ్చినట్లును, గణానుసారముగను బ్రయోగించుట, ఆంధ్రభాషలోఁ బ్రసిద్ధముగా నున్నది. ప్రకృతము లభ్యమైనప్రయోగములందెల్ల ధ్వన్యనుకరణార్థము చెప్పినచోఁ జక్కఁగఁ బోనఁగుచునే యున్నది. చూడుడు.

“హల్లోహల య నడి మదబంధరములయొక్క ధ్వను లొప్పఁగా” అని చెప్పినచో మనుచరిత్రపద్యము (చును 2-8) సరిపడును. లేదా ! పూర్వానుగతముగా వచ్చుచున్న ‘ఈహత్ + లోహల’ అనియే చెప్పినచో నదియు సుసంగతమే. అప్పు డీపదమున కిచ్చుటఁ బ్రసక్తియే లేదు. కాని యిటుఁ గొందఱు ఈహాథాతువు పరిస్థితిపదము గాన దీని శత్రుతరూపము కానరాగా ‘ఈహమాన, అగునుగాని, ఈహత్ కాదందురు. కాని ‘అనుదాత్రేత్వలక్షణ మాత్మనేపద మనిత్యమ్, అను పరిభాషచే పైరూపమున్న సాధువు కావచ్చును. ఇందులకుఁ దార్కాణగా “స్ఫాయన్నిర్మోకసంధిః, అని మురారికివిప్రయోగమును, “యుధ్యన్మేషమధ్యంబునన్” అని చిన్నయసూరిగారిప్రయోగమును గానవచ్చుచునే యున్నవి.

“హల్లోహల కలితయగుచు” అను భాగవతకద్యమకడఁ జిన్నయసూరి “హల్లోహలకంకణాళి యై సతి కంఠే?” అను పాఠమును గ్రహించియున్నాఁడు. అప్పుడు సుకరముగా “హల్లోహలయను ధ్వని కల కంకణములతో” అనఁగా గలగలమను ధ్వనితోఁ గూడినకంకణములు గలభిల్లకాంత యని చెప్పవచ్చును. ముద్రితపాఠముకన్న నీచిన్నయసూరి పాఠమే సాగసుగా సరిపడినది.

ఇఁకఁ బాండవరంగమాహాత్మ్యమునందుఁ గృతిపతికి విశేషణముగాఁ ‘గంగాహల్లోహలవాగ్విలాస, అనియున్నది. ఇచ్చట ‘గంగా

నదియొక్క హల్లోహలధ్వనివంటి మాటకారితనము కలవాడు, అని చెప్పినచో సరిపడును. ఇట వేగముగా మాటలాడునప్పటిధ్వని నదీ ఘోషవలె నెడ నెడఁ దెగిపోక గంభీరముగా నున్నదని భావము. ఈపద్యమున 'రిపువర్ణ' అన్నచోట యతి పోయినదిగాన 'రిపువర్ణ' అనియు 'హర్షాహవ' అన్నచోట 'హర్షావహ' అనియు 'హిమాహర్య' అన్నచోట 'హేమాహర్య' అనియు ముద్రణముదముల సవరించికొనవలెను.

ఇక దశావతారచరిత్ర కద్యమున "ప్రాథాంగనాకలనాదోదితపాహిపాహిమఖవాక్కల్లోల హల్లోహలా" (దశా. 9-433) అనియున్నది. ఇట "ప్రాథ లగుస్త్రీలయొక్క మధురనాదముతో నుదితమైన పాహిపాహియనునవి మొదలగునాక్కుల నెడితరంగములయొక్క హల్లోహల యనడిధ్వని కలవాడు!" అనగా రక్షింపుము రక్షింపు మనెడి స్త్రీలయొక్క కలకలరవము తరంగకలకలమువలె నున్నదనిభావము. ఈపద్యమందు 'దృష్టిశ్రీ' అన్నచోట 'దృష్టశ్రీ' అనవలెను. లేనిచో యతిభంగము. 'స్థలదంతక్షత' అన్నచోట 'స్థలదంతక్షత' అనియు సవరించికొనవలెను.

ఇక నచలాత్మజాహరియపద్యమున "మల్లోపమల్లోపమోద్యల్లీలోల్లుతనంబునక బెనఁగఁచుక హల్లోహలోల్లోలమై" (అచలా. 1-41) అనియున్నది. ఇట "మల్లుడును ఉకమల్లుడునుబోలె పల్లటీలతోఁ బెనఁగఁచు హల్లోహల యరుధ్వనితో మిక్కిలి చలించుననియై యల్లల్లుతు మ్మెదలు" అనిచెప్పికొన్నచోఁ జక్కఁగ సర్థము కుదురును. ఈపద్యమున ముద్రణస్థలిత్యములు 'హల్లోహలోలోలమై, అన్నచోట 'హల్లోహలోల్లోలమై, అనియు 'హల్లీసకోలాసకృత్, అన్నచోట 'హల్లీసకోల్లాసకృత్, అనియు 'చెల్లెను, అన్నచోట యతిభంగమైనదిగాన, 'పెల్లు + ఈను' పెల్లెను, అనియు సవరించుకొనునది.

ఇక రంగనాథకవి ద్విరేఫవర్ణదర్పణముమాత్రము నాకులభ్యము కాలేదు. ఆపద్యము ఫరియగునర్థపుష్టి కలదిగాఁ దోపఁడు. కాని యీ కవి హల్లోహలకబ్బమున కర్థము గమనించి వ్రాయొగించినట్లు కానరాదు.

“దయ యనెడి ప్రవహించు ప్రవాహముసంబంధ మైనకరకము యొక్క హల్లోహలధ్వనితోఁ గూడిననిజవీక్షణగుణము కలవాఁడు” అని యర్థము తోచుచున్నది. అనఁగాఁగృహతరంగిత మైనవీక్షణముకలవాఁడు. ని దీనిభావము. కాని వీక్షణగుణమునకును, కల్లోలహల్లోహలమునకును సంబంధము తృప్తిగా కుదురలేదు. కాన నిట నీయర్థ మంత సమంజసముగాలేదు. “హల్లోహలైః మగ్నోన్మగ్నైః” అని యాతఁడే వివరించి కొనుటయఁగూడ నీపదమునాతఁడు స్వస్థంకేత్రకస్థిధార్థముగాఁ బ్రయోగించికొన్నట్లు రుజువు గుచున్నది. కాక ప్రయోగము లిట్లున్నప్పుడు తానాయర్థము వ్రాయుట కాలసి కేముపపత్తిగలదో చింత్యము. ఈ పద్యమందలిముద్రణస్థాలిశ్యములు “శాఖిక్షేత్ర” అన్నచోట యతిహోయినదిగాన ‘శాలిక్షేత్ర’ యనియు, ‘కృపార్పులర్థులీ’ అన్నచోట ‘కృపార్పుర్థులీ’, అనియు సవరించుకొన్నచోఁ బద్యము సమన్వయించుచు. రెండవపాదమున ‘ర్థులీ—ర్థులీ’, ‘రలయోర్థభేదః, అనుకొన్నచో యతి దోషమును లేదు.

మఱియు నీపదము “గంగాహల్లోహల, కల్లోలహల్లోహలా, ర్థులీహల్లోహల” అనుచు నదీ, తరంగ, ప్రవాహార్థకపదపూర్వకముగాఁ బ్రయోగించఁబడుటయు నీకబ్బమునకుఁ గలధ్వన్యచరణార్థముస్పష్టమగుచున్నది.

ప్రాచుర్యగారు వ్రాయించినయర్థముగూడ తోచినరీతి వ్రాసినట్లున్నది. పాండురుగయందుఁగూడ ‘వాఁడు గంగాప్రవాహమువలె నుపన్యసించుచున్నాఁడు, అను వ్యవహారమును బట్టి వ్రాయఁబడినట్లు తోచెడిది. అచలాత్మజాపరిణయవ్యాఖ్యాకర్తలుగూడ, కల్లోలకబ్బము

ననుసరించి ముందున్న హాల్లోహాలకు మత్తత యనుసర్థము గుడికిబాటే
దు హెచ్చుతగ్గుగ వ్రాసినట్లున్నది.

కాబట్టి యీవడ మనుకరణార్థక మగుటకు, ఎవ రెట్లుచుకరించిన
నట్లే దాని స్వరూపము మార వీలుండుటకు, దేవభాషాకవు లెవ్వరును
దీనిని వాడియుండమిని, సంస్కృతనిఘంటువులు దీనిని జూపియుండలే
దని యనుకొనవచ్చును. క్రసిద్ధముగా నున్నమనుచరిత్ర వద్యమునకు
వేటుగా సర్థము చెప్పబడియుండుట చేతను, ప్రాచీనప్రయోగములు
క్రసిద్ధముగా గానరామిని, విరళముగా నున్నవైనను నృప్తిలోఁ బడకను
అనుకరణశబ్దములకు భాషలో సంతప్రాముఖ్యము లేకుండుటను మన
తెనుఁగుఁ ఘంటుకర్తలుగూడ దీనినిపరిత్యజించియుందురని నాయనానా.

ఇక రంగవాదకవి కద్యమున, 'ఝలజ్ఞలీ' అనునది 'ఝరత్ =
ప్రవహించునను, ఝరీ = ప్రవాహము, అని అర్థసిద్ధికొఱకు సవరించికొన
వలసియుండుటచే 'ఝలజ్ఞలీ', వదముగూడ నిచట సరియైనది కాదనియుఁ
చేలినది. ఇంకను విజ్ఞలు పరిశీలించుదుకాక.

క టి వు మొ లు .

ఆకుండి వెంకటశాస్త్రి

శా కట్టా! యెంతటి ఘోరకాల మిది; భిక్ష లెప్పటగా దాతకుం
బుట్టె స్థితి; ధనాధ్యుఁ డైనసరె పెంపు లాగ్నిని దీవేంబులక
బెట్టంజాలక యంధకారజలధికి నర్చున్నుఁ డై యుండె; నీ
విట్టల నూచియు నూరికుండుట ఘనంబే? వ్యాసనారాయణా!

శా. జంకుం గొంకును లేక వర్తకులు సేవ్చాఁచుమాల్యము లెప్పటక
డంకంబుల దమయొద్ద లేనిజను లేడ్వక వస్త్ర మున్నంబు నే
వంకం జూచినఁ గానరా దకట! యెవ్వ రైన నన్నాభు లి
ట్లంకం చింకము వీడకుండు రిది మేలే? వ్యాసనారాయణా!

శా. చేరలో నిండగఁ ద్రావునూనె యర యాసే రయ్యె రూపాయి కే
వారం జూచిన వెండి గన్నడగు దేవా! కోడిగుడ్డంతబం
గారంటే కటవా? యటంచు మదిలో గర్వించి జీవించువా
రేరీ? పోయె సువర్ణ మెచ్చటికొ? తండ్రీ! వ్యాసనారాయణా!

శా. అయ్యో భాగ్యము లొక్కటొక్కటియె ఊణావస్థకా లయ్యెడి
'బియ్యం' బన్నవదంటె సున్న యగుచుండెఁ జూడఁగా, నంబరం
బయ్యో వస్త్రము, హెచ్చు చేనిని లే చాగాని యాటన్న దే
డయ్యెంగా నొకగంట తగ్గులకు హెచ్చె, వ్యాసనారాయణా!

మ. మొదలే లేక దరిద్రుఁ డేడ్చె నద మోముం జేర్చి, యార్జించిన
ట్టిది ఖర్చయ్యెడు రెట్టిగా ననుచు నేడ్చె మధ్యముం, దీప్తు లాఁ
బదిమాసమ్ములనుండి సంచులను నింకఁ లే దటం చేడ్చె లో
భదశావిష్టుఁడు, మూఁడు నొక్కటియె దేవా! వ్యాసనారాయణా!

మ. అవురా! కాలవికార మెట్టిదో, యవశ్యప్రాకర్యనిగ్నరవ
స్తువులం దెయ్యది కోరి పోయినను విస్త్రుత్యమై ప్రాప్త ము
య్యె, విశేషం బింక నేమి యన్న, జను లెంతేఁ గోరుప్రాణమ్ములోఁ
జవు కై కానికి మాటఁగాఁదొడఁగెఁ గృష్ణా! వ్యాసనారాయణా!

మ. అహహా! విస్త్రువు నమ్మచానిమది నన్యాయమ్ముగాఁ బుట్టిత్ర
త్యహర్ముఁ గంటకు గంటకుఁ బెనుగుదారాశ్యమ్ము, తత్కేత్యమ
ర్వహభేదంబును, దానిచేఁ గలుగుతద్వ్యాపారిపాపమ్ము గూ
డి హరీ! మూఁడును మిన్ను ముట్టెనును దండ్రీ! వ్యాసనారాయణా.

శా. నీ వాభారత మెందు వ్రాసితివా? తండ్రీ! నీవరిత్రమ్ము భ
క్తావేశమ్మున వ్రాయఁ గాగితము శూన్యం బయ్యె; విద్యార్థివి
ద్యావిజ్ఞానకరీక్షయుఁ ముఖకరీక్షాకారముం దాల్చె, న
య్యో! వారాశ్రవణ మ్మిఁకెట్ట లగునొక్కో? వ్యాసనారాయణా

సర్వజ్ఞ సింగభూపాలుడు-పోతన.

చిలుకూరి పాపయ్యకావ్య.

ఈ ప్రభువరునకు సంబంధించిన కృతులను గూర్చియు, చారిత్రకాంశములను గూర్చియు సేవలకు నామూహకొలది గొంతచర్చించియుంటిని. ఇప్పుడు షోకయంశమును మాత్రము చెప్పఁబూనినాఁడు. అది యేదియన రసార్థవసుధాకరము, సంగీతవసుధాకరము, రఘుపాంచాలిక, కందర్పసంభవము మున్నగు బహుగ్రంథముల కర్తలును, సాహిత్యనుర్వజ్ఞులును, కవికండితాదరణవరాయణులు నగు సర్వజ్ఞ సింగభూపాలవరేణ్యులతో బమ్మెర పోతనామాత్యున కేపాటియు సంబంధము లేదనియుఁ దన్నూలమున శ్రీనాథ పోతన లిద్దఱు సమకాలికులు గా రనునదియును.

రసార్థవసుధాకరాదిగ్రంథకర్త లగు సింగభూపాలురకు సర్వజ్ఞ బిరుదము లేదని విమర్శకలోక మెంత యుద్ఘోషించినను జిట్టబివర కావం దిత ప్రకాండన కట్టిబిరుదము స్వర్ణాక్షరములతో నెలకొనినది. ఈనడుమ నడయాసులై బ్రెరీవారు ప్రకటించిన సంగీతరత్నాకరవ్యాఖ్యాన మగు సుధాకరమున—

శ్లో. అతిగంభీరే విషయే కతిపయవేద్యేత్విహ గ్రంథే

సమ్యగ్వాక్యాకుళః సర్వజ్ఞః సింహ(గ ?) భూవనవైకః.

అనుశ్లోకమునందు 'సర్వజ్ఞ' బిరుదము సుస్పష్టముగ ఛందోనిబద్ధమైనది. నేటిదనుక నముద్రితములైన చమత్కారచంద్రికయందును, అమరకోశవ్యాఖ్యయందును నీ ప్రభువరున కీ బిరుదము నెలకొనియున్నట్లు లీవలకు వాకొని యుంటిని*

నేటివల కీ సింగభూపాలురకు 'సర్వజ్ఞ' బిరుదము స్పష్టముగ నుపలబ్ధము కాసికారణమున శ్రీనాథుఁ డీ ప్రభువరుని దర్శించె ననుటకు విమ

*చూ. అంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక సం. ౩౦. సం. ౨. ౩.

ర్భకలోకము వెనుకంజవేసి పడరానిపాట్లు పడుచువచ్చినది. కవిసార్వభౌమ బిరుదభూషితుఁడును, వేమభూపాలునాథానమున విద్యాధికారియై వెలసినవాఁడును, తర్కచాక్రరణాదిబహుశాస్త్రవేత్తయు నగు శ్రీనాథుఁడెవ్వనియాస్థానికఁబోయి “దీనారటంకాలఁ దీర్థమాడించితి” ఇత్యాదిగళారదాజేసిని స్తుతించినఁగాని నిస్సహింకఁబాలఁడయ్యెనో, యట్టివధువరేణ్యుఁడు సాక్షాచ్ఛారదామూర్తియై యుండవలెనుగదా ? అట్టి శారదామూర్తిత్వము రసార్థవసుధాకరకర్తలకే గలదని సమకాలికులగు సంస్కృతికవులు వేనోళ్ల నుట్టోపించియున్నారు. మఱియుఁ జమత్కారచంద్రికయందలి యాక్రిందిశ్లోక మీభూపాలునివాగ్దేవీఖరి యనల్ప సాహిత్యశిల్పావధి యని యెఱిగించుచున్నది.

శ్లో. సంగీతక్రమచంద్రమప్రియసఖి శృంగారసంజీవనీ
సౌజన్యద్రుమసారణి సరసతాసామాజ్యసింహాసనమ్.
శ్రీసింగక్షితిపాలకేఖరమణే రైవయాత్యఘంటావధ
శ్చాటువ్యాహృతివైఖరీ విజయతే సాహిత్యశిల్పావధిః.

సంగీతరత్నాశిరసుధాకరము, రసార్థవసుధాకరము, కందర్పసంభవము, రత్నపాంచాలిక మున్నగు గ్రంథముల నీసింగభూపాలుఁడు రచించెననియు నీశ్లోకమున సూచితుగుచున్నది.

రసార్థవసుధాకరమునందలి యాక్రిందిశ్లోక మాక్రభువరునిసౌజన్యమునకుఁ దార్కాణము.

శ్లో. నేదాసింతఁదీపికా నిము తమస్సంఘాత మున్నూలయేత్
జ్యోత్స్నా కిం న చకోరనారణకృతే తత్కాలసంశోభిని
బాలః కిం కమలాకరాన్ దినమణి రోల్లనయే దజ్జహ
తి త్వంత్యపి మాదృశామపి వచ స్స్వాదేవ సత్ప్రేరయే.

సర్వజ్ఞబిరుద మీశ్రభువరునకు లేదనుకొనియే (వెలుగోటి వంశచరిత్రము ననుసరించి) పదవతరమునాఁటిసింగభూపాలుని కాలమును వెనుకకును,

రసార్ణవసుధాకరకర్తలకాలమును శ్రీనాథునికిఁ బూర్వమునకును నెట్టి యున్నారు. కాని యీత్రభువరుడు చిరకాలము రాజ్యము పాలించినట్లు లీశ్లోకము చాటుచున్నది.

శ్లో. అథ శ్రీసింగభూపాలో దీర్ఘాయు ర్వసుధా మిమామ్
నిజాంసపీతే నిర్వాజం కురుతే సుత్రతిష్ఠితామ్.

కావున నీత్రభువరుడు రాజ్యపరిపాలన మొనర్చినకాల మిదమిత్యమని నిర్ణయింప నలవిగాదు. అదియునుగాక యీరేచెల్లవంశజులగుత్రభువులు చిరకాలము జీవించినట్లు వారికుమారభిరుదములే సాక్ష్యము నిచ్చుచున్నవి. అనఁగాఁ దాతలు చిరంజీవులై రాజ్యము పాలించుచుండ తుల్య నామములు గలమనుమలును పెద్దవారయి విద్యాశౌర్యముల వాసి శక్తి యుండుటచేతనే యీభిరుదములు లభించియుండును. కావుననే రసార్ణవసుధాకరకర్తయగుసింగభూపాలుని,

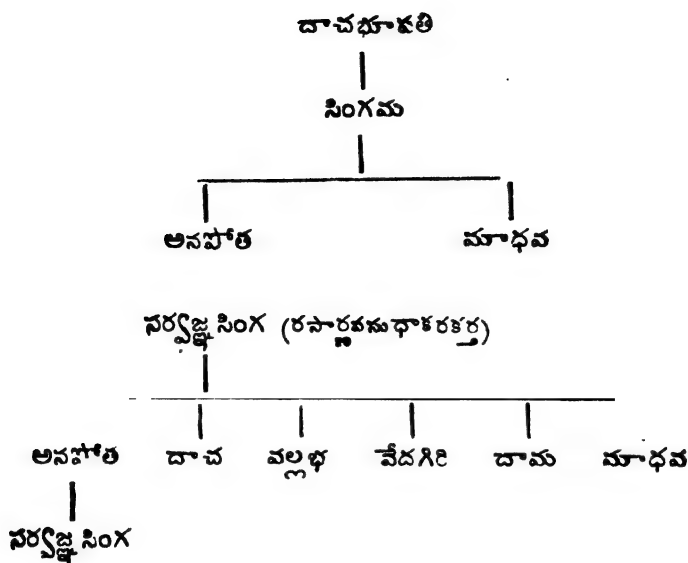
“కుమారశ్రీసింగే జలధి రశనాం శాసతి మహీమ్”

అని సమత్కారచంద్రికలో విశ్వేశ్వరకవి పేర్కొనినాడు. అమరకోశ వ్యాఖ్యయందు బొమ్మకంటి అప్పయ్యార్యుఁడును,

“కుమార సింగభూపేన లక్ష్మలక్ష్మణవేదినా”

అనియున్నాడు.

ఇటులనే బమ్మెరపోతనామాత్యుఁడు తాను రచించినభోగినీ దండకమున నుదాహరించినసింగభూపాలుని “కుమారాన్నపోతావ నీనాథసూతున్” అని పేర్కొనినాడు. కుమారాన్నపోతావనీనాథుఁ డనఁగా రసార్ణవసుధాకరకర్తయగు సింగభూపాలుని కుమారుఁడగు అన పోతావనీనాథుఁడు. తాతగారగు అనపోతావనీనాథుఁడు జీవించియుండ మనుమఁడగు అనపోతావనీనాథుఁడును ప్రసిద్ధిగాంచి యుండుటచే, తొలుత నేర్పడినయీకుమారభిరుదమే తరువాత వ్యవహారములోఁ బ్రసిద్ధి శక్తియుండఁదగు. సింగభూపాలురు, అనపోతనాయకులు పెక్కురుం డుటచే వంశక్రమ మిటఁ బొందువలయుచున్నాడను.

కావున భోగినీదండకమునఁ బేర్కొనఁబడిన సర్వజ్ఞసింగభూపా
 లుఁడు రసార్ణవసుధాకరకర్తలమనఁజేయఁగలఁడు గాని సుధాకరకర్త
 యగు సింగభూపాలుఁడు కానేరఁడు. మఱియు నీయంశమును 'రాప్తసింగ
 త్తమానాథపాత్రున్' అనుదండకమునందలివిశేషణము బలపఱచు
 చున్నది. ఎట్లన శ్రీనాథ విరచితము లని ప్రసిద్ధికెక్కిన-

సీ. దీనారటరకాలఁ దీర్థమాడించితి

దక్షిణాధీశుముత్యాలశాలఁ

బలుకుతోడై తాంధ్రభాషామహాకావ్య

నైవధగ్రంథసందర్శమునను

బగులఁగొట్టించి తుదృఢవివాదప్రాధి

గాడడిండిఘభట్టకంఠధక్కఁ

జంద్రశేఖరక్రియాశక్తి రాయలయొద్దఁ

బాదుకొల్పితి సార్వభౌమవిరుద

గీ. మెటుల మెప్పించెదో నన్ను నింకమీఁద

రావుసింగమహీపాలు ధీవికాలు

నిండుకొలుపున నెలకొనియుండి నీవు

నకలనద్గుణనికురుంబ శారదాంబ.

క. సర్వజ్ఞ నామధేయము

శరద్వనశే రావుసింగజనపాలునకే

య్యుంజెల్లును నితరుని

సర్వజ్ఞం డనుట కుక్క సామజ మనుటే.

డి. తక్కక రావుసింగ వసుధాధిపుఁ డరుల కర్థమిద్దుచో.

ఇత్యాదికద్యత్రయమునందు రావుసింగమహీపాలుఁడు బేర్కొనఁబడి నాఁడు. ఈతని మనుమఁడగు సింగభూపాలుఁడుగదా కావలయును దండ కమునఁ బేర్కొనఁబడిన సర్వజ్ఞఁడు. మతియు దండకమునఁ బేర్కొనఁ బడిన సర్వజ్ఞసింగభూపాలుఁడు రసార్థవసుధాకర్తల మనుమఁ డని విమర్శకులు నిశ్చయించియే యున్నారు. ఈతఁడే రావు సింగమ్మనాథపాత్రుఁడును కుమారాన్నబోతావసినాథమానుఁడును. శ్రీనాథుఁడు దర్శించినసర్వజ్ఞఁడు రావుసింగమహీపాలుఁ డనఁబరగి సర్వజ్ఞ బిరుద భూషి తుఁడై సరసార్థ వసుధాకరాదిగ్రంథకర్తయే యగును. విద్యావైభవము నఁగాని రాజ్యప్రాభవమునఁగాని శ్రీనాథుఁడు దర్శింపఁదగిన యర్హత మనుమనియం దున్నట్లు దెలుపుదృఢతరద్రమాణముగానరాదు. విద్యా ప్రాభవముల సరకుగొనక రావుసింగమ్మనాథ సర్వజ్ఞ బిరుదము లున్నంతమాత్రాన నీమనుమనితో సంబంధమేర్పఱుచుట సంగతమును గాదు. కావున తాతయగు సర్వజ్ఞసింగభూపాలునితో శ్రీనాథునకును, మనుమఁడగు సర్వజ్ఞ సింగభూపాలునితోఁ బోతనకును సాహితీసంబంధ మేర్పడుచున్నది. ఇల్లుచూడ నీయరువురనడుమ రెండుతరములకాలవ్యవధానము గానవచ్చెడిని. అనఁగాఁ బోతన శ్రీనాథునకు నలువదిసంవత్సరములు తరువాతివాఁ డగును.

ఒకకవమున శ్రీనాథుఁడు పేర్కొనిన రావుసింగమనాథుఁడును, దండకమునఁ బేర్కొనఁబడిన రావుసింగమనాథుఁడును భిన్నులేయందుమా? అపుడు 'కుమారాన్న పోతావనీనాథసూనుఁ' అనునది పొసఁగదు. ఈయుభయవిశేషములపర్యాలోచనముచే శ్రీనాథుఁడు దర్శించినసర్వజ్ఞుఁడు రసార్థవసుధాకరకర్తయు, పోతనదండకమునందు దాహృతుఁడైన సర్వజ్ఞుఁ డాతనిమఁడేయని నిశ్చయింపవచ్చును.

మఱియుఁ బోతనకు సర్వజ్ఞసింగభూపాలునితోఁ గల పరిచయమును దెలుపుచు నాతనికాలస్మర్యమునకుఁ బ్రధానసాధనముగ నెన్నఁబడినగ్రంథము భోగినిదండకము. ఇందు వేటొకచో 'పోచమాంబా లనధర్మసంజాతునై' అని కలదు. ఈయంశమును నిందలిసర్వజ్ఞుఁడు రసార్థవసుధాకరకర్త గానేరఁ జని నిశ్చయించుచున్నది.

శ్లో. అన్నమాంబేతి విఖ్యాతా తస్యాసి ధ్ధరణీపతేః

దేవీ శివా శివస్యేవ రాజమాళే ర్మహాజ్జ్వలా.

అచరసార్థవసుధాకరశ్లోకమును బట్టి రసార్థవసుధాకరకర్త తల్లిచేగు అన్నమాంబ. రత్నపాంచాలికయందలియీక్రిందిగద్యమును బట్టియు నిట్లే తెలియనగును.

“లలితకవితావిలాసచతురాననేన... మాన్యమహిలాగుణవిశేషలీలా సదనోమాంబికా విడూర విశ్వంభరా విమలరత్నకందలేన శ్రీమతా శ్రీసింగభూపాలేన క్రణితా...”

రత్నపాంచాలికా- ఆముఖమ్.

దండకమునందలిసింగభూపాలునితల్లిచేరు పోచమాంబ. ఇట్లు మాతృనామవ్యత్యాసమును బట్టి చూచినను పోతనకును రసార్థవసుధాకరకర్తలకు సర్వజ్ఞసింగభూపాలురకును ఎంతమాత్రము సంబంధము లేదనుట నిశ్చితము.

భీమఖండమునందలియీక్రిందిపద్యమునకును, భాగవతమునఁ బ్రహ్లాదచరిత్రమునందలి యీక్రిందిపద్యమునకును విశిష్టసామ్యము గాన

వచ్చుటయు పోతన శ్రీనాథునకుఁ దరువాతివాఁ డని తెలియఁజేయు చున్నది.

సీ. శ్రీభీమనాయకశివనామధేయంబుఁ
జింతింప నేర్చినజిహ్వా జిహ్వా
దక్షవాటిపురాధ్యక్షమోహనమూర్తిఁ
జూడంగ నేర్చినచూపు చూపు
దక్షిణాంబుధితటస్థాయిపావనకీర్తి
చే నింప నేర్చినచెవులు చెవులు
తారకబ్రహ్మవిద్యాదాతయాదల
విరులు పూర్వంగ నేర్చుకరము కరము

గీ. ధవళకరశేఖరునకుఁ బ్రదక్షిణంబు
నర్థిఁ దిరుగంగ నేర్చినయడుగు లడుగు
లంబికానాయకధ్యానహర్షజలధి
మధ్యమునఁ దేలిచూడెడినునగు మనసు.

సీ. కమలాక్షు నర్చించుకరములు కరములు
శ్రీనాథువర్ణించు జిహ్వా జిహ్వా
సురరక్షకునిఁ జూచుచూడ్కులు చూడ్కులు
శేషశాయికి మ్రొక్కుశిరము శిరము
విష్ణు నాకర్ణించువీనులు వీనులు
మధువైరిఁ దవలినమనము మనము
భగవంతు వలగొనుపదములు పదములు
పురుషోత్తముని మీఁదిబుద్ధి బుద్ధి

గీ. దేవదేవునిఁ జింతించుదినముఁ దినము
చక్రహస్తునిఁ బ్రకటించుచదువు చదువు
కుంభినీధపుఁజెప్పెడిగురువు గురువు
తండ్రి హరిఁ జేరు మన్నియెడితండ్రి తండ్రి.

వెలుగోటివంశ చరిత్రమునందును వెలుగోటివాణివంశావళియందును లెక్కించినరీతిని దండకమునందలి సర్వజ్ఞసింగభూపాలుఁడు పదవతరము వాఁడగును. రసార్థవసుధాకరమునం దుదాహృతమైనవంశావళియే కాననములకు సరిపడునదియై యున్నది. సుధాకరమునందలివంశావళికి సంబంధించినశ్లోకములు కొన్ని చమత్కారచంద్రికయందు నుదాహరింపఁబడినవి. ఇట్లు గ్రంథస్థములై కాననములతో సరిపడుశ్లోకముల యాధారమునఁ గాంచినపు రసార్థవసుధాకరకర్తలకుఁ బోతనతో నేపాటియు సంబంధము లేదని యున్నప్పుడు.

ఈప్రభువరుఁడు రచించినరసార్థవసుధాకర, సంగీతసుధాకరము లీవఱకే ముద్రితములైనవి. ఈనడుమ శ్రీశ్రీశ్రీ పీఠికాపురాధీశ్వరులీ ప్రభువరుఁడనల్పశేషమీవై భవముతో రచించిన 'రత్నపాంచాలిక' యనునాటకము నాంధ్రానువాదముతోడను, విపులమగు పీఠికతోడను గూర్చి ప్రకటించి యాప్రభువరేణ్యులయెడలఁ దమకుఁగలకృతజ్ఞతాభరమును వెల్లడించుచున్నారు. ఇంకను నాకవివరేణ్యునికృతులన్నియు మఱుఁగువిడి నేఁడో రేపో సారస్వతరంగమున వెలివడుననుట నిశ్చితము. కాని యాప్రభువరునాస్థాని నుండినవిశ్వేశ్వరకవి యాప్రభువున కంకితముగ నొనర్చినచమత్కారచంద్రిక వెలువడిన యాఘనప్రతిభునికీర్తి యితోఁడధికముగ లోకమున వన్నెకెక్కుగలదు. విద్యానాథ విరచితమగు ప్రతాపరుద్రయశోభూషణము వెలువడుటచేఁ బ్రతాపరుద్రునికీర్తి భారతావని నెల్లెడల వ్యాపించినట్లు లీచమత్కారచంద్రికాప్రసారముచే సర్వజ్ఞసింగభూపాలునియశశ్చంద్రికలు దేశమెల్లెడ వ్యాపించి యాప్రభువరునిఁ గూర్చినయనేకమాలనాంశముల నందీయఁగలవు. కావున భాషాపోషకు లగుప్రభువరు లీకార్యభరముఁ గైకొందురు గాక యని సవినయముగ నివేదించుచున్నాఁడను.

గ్రంథ స్వీకారము.

1. ద్వీపదభారతము:—ఆది సభాపర్వములు- తిమ్మయ్య, బాల సరస్వతులు రచించినది. వడిష్కర్తలు శ్రీ పింగళి లక్ష్మీకాంతముగారు. ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్ ప్రకటనము.

ద్వీపదభారతమును తిమ్మయ్య, సోమన, బాలసరస్వతి యను కవి శ్రయము రచించెను. అందు నాదిపర్వము మొదలు ద్రోణపర్వమువఱకు సభాపర్వముదక్క మిగిలిన పర్వముల నాటింటిని తిమ్మయ్యయ్య, సభా పర్వము బాలసరస్వతియ్య, మిగిలిన పర్వములను సోమనయ్య రచించిరి. వీరు 16 వ శతాబ్దాంతముననో 17 వ శతాబ్దముననో యుండియుండురు. ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్తునందు ఆంధ్రోపన్యాసులను శ్రీ లక్ష్మీకాంత ముగారు గ్రంథమును బడిష్కరించి విపులముగ పీఠికతో సీగ్రంథభాగ మును బ్రకటించిరి. ఇట్టి గ్రంథముల ముద్రించుటకు విశ్వకళాపరిషత్తు వంటి సంస్థలే వీలగును. వడిష్కర్తలు విపులముగ పీఠికను జేర్చి, యందు గ్రంథకర్తల కాలము, కవిత్వలక్షణములు మున్నగువానిని జెప్పించిరి. ఇదమిత్యమని నిర్ణయించుటకు వీలు కలుగకపోయినను దివ్యసకాలము శ్రీ. శ. 1600 లకుఁ జేరువగ నుండునని యూహించఁబడినది. బాలసర స్వతి యతని శిష్యుఁడనియు సతనియందలి వాత్సల్యముచే సభాపర్వ రచన మాతనికీయఁబడెననియు నూహించఁబడినది. సోమన కర్ణాటపర్వము మొదలుగ నాగ్రంథాంతము రచించుటయేగాక తిమ్మయ్య క్లుప్తముగా రచించి విడిచిన యరణ్యపర్వమును విపులీకరించెను. ద్వీపదరచనమునకు వాఙ్మయమునఁ బ్రత్యేకస్థానము గలదు. సామాన్యజనులకు సులభముగఁ దెలియునటుల చిన్నమాటలతో రచింపఁబడి యొకప్పుడు గానమునకుఁ గూడ ననుకూలముగ నుండును. వద్యకవిత్వమునఁ గలప్రాధ తైలియ. శర్లనాచమత్కారములు మొదలగునవి కొఱవడినను, చదువుట కింపుగా మృదుమధురముగ రచింపఁబడు ద్వీపదకావ్యములుగూడ నున్నతస్థాన మును వహించుచున్నవి. రంగనాథుఁడు, గౌరన, మున్నగువారి రచన లిందుకు తార్కాణములు.

ద్విపదభారతము మూలమునకు యథామాతృకము గాదు. కొన్నియుపాఖ్యానములు కథలు విశవబడినవి. సంభాషణాచాతుర్యము, రమణీయ మగుకథాకథనము, ప్రబంధవర్ణనములతో సమహర్షబడియు న్నవి. గ్రంథకర్తల వ్యాకర్ణావిశేషములు, క్షార్థక, తత్సమస్త్రీవాచకసంధులు, కలహార, వ్రయము మొదలగు వింతశబ్దములు, సర్వపేరు, కళ్యాణపీట మొదలగు వైరిసమాసములు మున్నగువానిని గూర్చి విపులముగ బీతికయందు వివరింపబడినది. ద్విపదగ్రంథముల నిట్టి లక్షణవిరుద్ధములు పెక్కులు గలవు ఇట్టిగ్రంథమును బ్రకటించి విశ్వకళాపరిషత్తువారు ఆంధ్రభాష కిమూల్యమగు సేవ నొనర్చియున్నారు. మిగిలినభాగములఁ గూడ త్వరలోఁ బ్రకటించి కృతకృత్యు లగుదురుగాక. వెల రు 10-0-0 గ్రంథమున సుమారు ఏడువందల పుట లున్నను, వెల యత్యధిక మనఁ జెల్లును. తమకెంత ధనవ్యయమైనను, విశ్వకళాపరిషత్తువా రీగ్రంథముల సామాన్యముజనులకును, గ్రంథాలయములకు నందుబాటులో నుండునటుల బ్రకటింపవలయును. అట్లు విశ్వకళాపరిషత్తువారు మూల్యములఁ దగ్గించి గ్రంథప్రచారమునకుఁ దగు ప్రాముఖ్యము నొసంగుదురని యాశించుచున్నాము.

2. అష్టావక్రచరిత్రము:— కాకినాడ సూర్యరాయనిఘంటుకార్యాలయపండితు లగు శ్రీబ్రులుసు వేంకటేశ్వర్లు, బి. ఏ. గారిచే రచింపఁబడినది. భారతమున నానుశాసనికచరిత్రమునఁ గలయష్టావక్రచరిత్రము నందలి స్వల్పేతివృత్తము మూఁడాఖ్యానముల గ్రంథముగా రచింపఁబడినది. ఉచితమగు ప్రబంధవర్ణనములు చేర్పబడినవి గ్రంథకర్త రీగ్రంథమును అష్టావక్రని గురుభక్తి కనుగుణముగఁ దమ గురువుల కంకిత మొనర్చి. గ్రంథము సులభమై మృదుమధురముగ నుండునటుల రచింపఁబడినది. పెక్కు పండితాభిప్రాయములు గ్రంథప్రాశస్త్యమును విశదీకరించుచున్నవి. 'ప్రాచీనగ్రంథముల శేర్లమగు' నాంధ్రభాషనుగైకొని నూతనగ్రంథముల రసవత్తరముగ రచింప వలగుననుట కిట్టి గ్రంథములే తార్కాణములు.

ఛందోదర్పణ సమీక్ష.

రావూరి దొరస్వామి శర్మకవి.

(అనువృత్తము.)

ద్వితీయాశ్వాసము.

(1) సమవృత్తములు-

(అ) శ్రీ, భా, వి, తుక.

(ఆ) శ్రీ, రూ, పారుక, ఘోరా, ఘోరీ.

(ఇ) వినయ, బానని, తుననం, తునకుక.

పై మూడువృత్తాబులందు గణములను బేర్కొనలేదు. పెద్ద నాపుకవులు శ్రీ వృత్తమునకుఁ దప్పఁ దక్కినవానికిఁ జెప్పినారు. గణములను దెల్పుటయే లక్షణమునకు ముఖ్యకర్తవ్యము.

(2) (అ) లాటీవిటవృత్తము- 102 వ పద్యము.

సగణంబులు నాల్గిటిపై మరయత్ - సమ్యక్భవంబై యరుదేరక
బగలింటికి నేలిక యెవ్వఁడు నా - భావింపఁగా నయ్యె వకుల్
మిగుల స్మధురం బగుశబ్దములక - విశ్రాంతిక లాటీవిటవృత్తం
బగు నిందుకథాధరసన్నత నా - మాంకాశంకాతంకవిదారీ.

స- స- స- స- మ- త- య గణములు, యతి 13 అక్షరము.
రెండవపాదమున గణభంగ మేర్పడుచున్నది. మూడవపాదమున యతి భంగము (మి- వి- యతి చెల్లదు.) ఒకవేళ మకారయతి యని యెంచినచో బిందుపూర్వకవకార ముండవలయుఁగాని 'శబ్దములక + విశ్రాంతి' అనుచోట సంతస్థకరకం బగుద్రుతంబునకుఁ బూర్ణబిందువు రాదు; సంశ్లేష మనియే దీని నెన్నవలెను. ఇట్టిప్రయోగ మొడుకావ్యాలంకార చూడఁబడినాను గలదు చూడుడు.

చ, లసితములైన లేఁజెమరులక జెలువారెడిమేసికాంతియుక

బాసఁగ విలోచనాంతములఁ బొంపిరివోయెనువితరాగము

స్వసుమతిగారవించుచు శ్రమంపడకుండిన నేలకల్లు... (ఉల్లాస. 44వ)

పెద్దనం జూచి కాఁబోలు ననంతుఁ డిట్టిప్రయోగము సేసియుం
డును. దీనంతేసి 'వర్గయుక్తపరిభ్రములు పరంబులగునపు డొకనొకచో ద్రుత
మునకుఁ బూర్ణబిందువును గానంబడియెడి (సంధి. 19 సూ) అనుబాల
వ్యాకరణసూత్రంబునకు 'సరళస్థిరంబులు పరం బగునపు' డనుపాతమును
గల్పించుకొనవలసివచ్చును. ద్వితీయపాదగణభంగవిషయము ముద్రణ
స్థాలిత్యమని యెంచెదను. వశుల్ అనుబహువచన మనవసరము. విశ్రాంతి
యను పునరుక్తియుఁ గలదు. ఇందున్నట్లే యుంచి 'భావింపగా నయ్యె
వశుల్ దా' అని యొండె 'భావింపగా భాసురభంగి' అని యొండె
సవరించుకొనవచ్చును. రెండవసవరణవలన యతిభంగము కూడఁ దుది
నున్నద్రుతము సంశ్లేషమగుటచేఁ దొలంగఁగలదు.

(ఆ) అష్టమూర్తివృత్తము-

జా నొండఁ మనతయుక్తి సరభజల్ యూతమై కుంజరయతిద్వయ
మొక్కం
గా నిట్టిపెసఁగఁ జెప్పొగవిజనం బష్టమూర్తిఁ ఘనసమామ్నాయ
రీతిఁ.

గణములు- మ- న- త- స- ర- భ- జ- య.

క్రిందిపాదమున గణభంగము; 'సమామ్నాయ' అని యుండుట
చే మ- న- త- స- ర- భ- య- య గణములగును. ఇవి లేఖకప్రమాద
మగునేమో! 'ఘనసమాగమరీతి' అని సవరించుకొన్న సమీచీనం
బగు.

(౪) సరసిజము.

మాళిం బిల్లంగో లొక చేతఁ మఱియొకకరమున మణిమయవృత్తము
బాలశ్రేణుల్ మ్రోల వసింపఁ బసుల నొదిగి చనుపసగలప్రభువు
జాలం గొల్వించాలిన కోర్కెల్ సఫలములగు నన సరసిజ మమగు
బోలఁ బ్రహ్లాద భోగినిరామస్ఫురదురుమతయనములననననలుక.

ఇందు మొదటిమూడుపాదములందుఁ గ్రాంచకదవృత్తమువలెఁ బ్రాసయతి యున్నది గాని నాల్గవపాదమునఁ దప్పి యందులకు మాఱు యతి వడియున్నది. ఇతరలాక్షణికులు చెప్పినవి వ్రదర్పించెదను.

పెద్దన-

చాళుక్య త్కౌశల వశేణ్యశ్రయ మతయననచయయుత సససల్
చాలై యింపై వ్రాలఁ దసర్పణ సరసిజ మగు నిలఁ జపులకుఁ గుదురై.

భీమన-

మారాకారా చారుచరిత్రా మతయన సససస మహి యతిరచనా
సారంబై నా మారికివీంద్రల్ సరసిజ మని వినఁ జదివిరి సభలక.

పై పద్యములందును బ్రాసయతి గలదు గదా, ఇత సప్పకవి యన్ననో 'సంబంధించుక' మత్సలు నానాసలు దశనిధియతి సరసిజము నకుక, గంబూర స్మృందాటవిలోక గవినికొనిన సుర కరువలిదను కక...

అను సరసిజలక్షణమునఁ బ్రాసయతి చెప్పలేదు. గ్రాంచకద వృత్తమునను సైతము భీమన పెద్ద నానంతులు ప్రాసయతిం జెప్పిరి గాని యప్పకవి చెప్పఁ డయ్యె.

భారతము శ్రీకర్వము ౨. ఆ. 37. ప.

సరసిజము.

శ్రీరమ్యశ్వం బారంగఁ బెం పూర్ణిణముగ మణివిరచితమకుటములక
దారుం జూడక సారవిభూతిక ధరణిపు లగమివధవనభు లగుచుక
భూరిప్రీతిక సూరెలఁగొల్పక భువనవిదుత మగుపాలుపు వెలయుము
న్నీరాజుంకక దారుణదైవం బిటువఱుచునె తుది నితనిఁ గటకటా.

ఇందుఁ గ్రాసయతి యున్నది గావున సరసిజమునకు రెండయతు లేకాక ప్రాసయతికలిమియుఁ బ్రాచీనలాక్షణికుల మగునట్లు కన్పట్టెడి. అందుననే యనంతుడు ప్రాసయతిం జెట్టినాడు; చతుర్థపాదమున

ప్రభావము నకుఁ గారణము మృగ్యము. 'పోత' బ్రహ్మవ్యాకర్తవిరామ స్ఫురదగుఁడని నవలించిన నిర్భాగకం బగును.

(4) * ఆర్థసమ వివక్షవృత్తములు:-

ఇవి యైదువిధములు.

- (i) స్వస్థానార్థసమము-ఒకేఛందమునఁ బుట్టిన రెండువృత్తములఁగొని సగ మొకతెఱఁగు పెరిసగ మొకతెఱఁగుగాఁ గాని, సమపాదము లొకతెఱఁగు విషమపాదములు మఱియొక తెఱఁగుగాఁ గాని వ్రాయుట. మఱియ నొకపాదమొకవిధము తక్కినమూఁడు మఱి యొకవిధ ముండవచ్చు.
 - (ii) స్వస్థానవిషమము-ఒకేఛందమునఁ బుట్టిన నాలుగువిధములైన వృత్తములతో నాలుగు చరణములు రచించుట.
 - (iii) కరస్థానార్థసమము-భిన్నచ్ఛందములకుఁ జేరినవృత్తముల రెంటిం గొని సమాఘ్రము లొకదానితోను విషమాఘ్రములు మఱి యొకదానితోను విరచించుట.
 - (iv) కరస్థానవిషమము-భిన్నచ్ఛందములకుఁ జేరినరెండు లేక మూఁడు వృత్తములఁ గైకొని యొకపాద మొకతెఱఁగు తక్కినమూఁడు వేరొకతెఱఁగుగాఁగాని, రెండుచరణములు భిన్నభిన్నములుగాను, మఱి రెండుచరణములు వానికి భిన్నమగు వృత్తములతోను జెప్పట.
 - (v) సర్వకరస్థాన విషమము-భిన్నచ్ఛందములకుఁ జేరినవృత్తములతో నాలుగుపాదములందు నాలుగువిధములుగ సర్వమువివక్షితముగా రచించుట. ఇతఁ ఛందోదర్పణములోని కొన్ని క్లిప్తసమస్యలు:-
- (క) అంగజాత్రము-స్వస్థానవిషమ వృత్తమునకుఁ జేరిన దని చెప్పఁబడియె.

* అష్టకవి మతప్రకారము వ్రాయఁబడియె.

భూరి భమంబుల్ పొందు సగం బిం
పారగ నర్థంబై యట సాము
కారీ విస్మయజంబు గాంతమై
యారూఢం బగు సంగజాత్రులు.

అనంతుడు పై కద్యమన సగము 'భ-మ-స-గ' గణములలోఁ బెరిగము 'మ-స-జ-గ' గణములలో నుండు ననుచున్నాడు. 'ఒక్కఁచందంబున నొగింఁగొని పాదముల్ వేతైన స్వస్థానవిషమమ మెట్లో'నని అనంతుఁడే యద్భోషించినాఁడు; గాని స్వస్థానార్థసమవృత్త లక్షణము ప్రకారము వ్రాసి వైష్ణవమును విషమమందఁ జేర్చివేసెను.

అప్పకవి యంగజాత్రులునకు నాల్గుచరణములందుఁ గ్రమముగా రుగ్మవతి, శుద్ధవిరాటి, కణవము, మయూరసారియను ఛందమునఁ బుట్టినవృత్తములను బేర్కొనియె.

(చ) వరాంగి.

సోత్పదాబ్జా జలజల్ గగల్ బంధురంబగుఁ రెంటఁ జతుర్థకాంఘ్రిక
గారాముతోఁ దాజగగల్ వరాంగిక, హారార్చితా మూడవయంఘ్రి
నొందు.

ఇందు 1, 2, 4 వ చరణములందు నుపేంద్రవజ్రాచ్ఛాయ, 3 వచరణమున నింద్రవజ్రాచ్ఛాయ నడచు చున్నవి. అప్పకవిమతమున నిదియు స్వస్థానార్థసమమే యగు నైనను అనంతుడు, ధరవోటియు మూఁడును నగుచరణంబులు వాటి దివ్యతీమ చాతుర్థిక విస్ఫురితాంఘ్రిలుఁ దమలో నను, సరియగు నర్థసమవృత్తవచుమునఁ గృష్ణా! యని నందలించుట చేతైయభిప్రాయమానకు భిన్నం బగునది యతస్సమతమున స్వస్థానవిషమమే యగు నని యకాహింకవచ్చును.

అప్పకవి దీనినే కాబోలు వారాంగి యనియె. దానికి పరుసగా నింద్రవజ్ర, ఉపేంద్రవజ్ర, గీతాలంబము, వాతోన్మి యనువృత్తములు నాల్గుచరణముల నొప్పును.

(ట) నదీప్రభావము-ఇదియఁ బైవరాంగివలె నున్నది.

క్రథమచరణమున స్రగ్వీణియఁ, దక్కినమూఁడంఘ్రులందు వంశస్థమును నడచు నని యనఁతుఁడు; అప్పకవి నాల్గుచరణములఁ గ్రమముగా స్రగ్వీణి, వంశస్థము, భుజంగక్రయాలేము, ఇంద్రవంశము నడచు ననియె.

(ఠ) రథగమనమనోహరము-ఇది కరస్థాన విషమవృత్తము.

ఇందు ౨ వ చరణము స- జ- జ- ర- య;

1, 2, 3 చరణము లు న- న- ర- జ- గగ.

అనఁతుఁడు-

రథగమన మనోహరంబు రెండవంఘ్రి

బ్రతిలంబగఁ సజజంబు రక్రయక్తయంబు

బ్రథమపదమునందుఁ బై నగంబునందుఁ

గతి ననరజంబు గద్వయంబు గృష్ణా.

అప్పకవి-

గ్రథితనయుగర ల్జగంబులుం బాసంగం

బ్రథమతృతీయ చతుర్థపాదము ల్వచింకఁ

విధిదశయతు లొంది వింతగా నజార్యుల్

రథగమన మనోహరంబగఁ ధర్మితి.

రెండవచరణమున, 'స- జ- జ- ర- య' అనియున్నది; అనఁతు నికన్న నొకగణము భిన్నము. అనఁతుఁడు 'స' అప్పకవి 'స'

(కు) వీణారచనము ఇది సర్వవరస్థాన విషమవృత్తము.

వీణారచనంబయ్యె భుజి తయసాగల్

బాణప్రహరా తజనభ భవ్యగగంబుల్

చాణూరహరా తజనభల్ క్రకటయతి

మేఘధర భననభన విశ్రుత నుగురుగ.

అసంతునిమితము.

పెద్దన (విన్నకోట)

1. త- య- స- స- గ

1. త- య- స- స- గ

2. త- జ- న- భ- గగ

2. త- స- స- స- గగ

3. త- జ- న- భ- స

3. త- జ- న- భ- స

4. భ- న- స- భ- స

4. భ- స- స- జ- ర.

అప్పకవి.

పెద్దన (చిత్రకవి)

1. త- య- స- స- గ

1. త- య- స- స- గ

2. త- జ- న- భ- గగ

2. త- జ- న- భ- గగ

3. త- జ- న- భ- స

3. త- జ- న- భ- స

4. భ- న- స- జ- స- గ

4. భ- న- స- జ- స- గ.

ఉట్టి కరస్పరభేదము లున్నను అప్పకవి లక్షణము నాల్గుపాదము లందు నాల్గు భిన్న చ్ఛందముల నుండి కలిగిన వృత్తములలోఁ గన్పట్టెడి అసంతాపనలకు నాల్గుపాదమునఁ గొంతభేదము గనఁబడుచున్నది. మీఁదుమిక్కిలి తృతీయచతుర్థచరణములందు నొకేఛందమునఁ బుట్టిన వృత్తము లున్నవి. ఎట్లు నొకేఛందమునఁ బుట్టినను భిన్నవృత్తము లగుటచే నవియు వేతే యగు నని భావించి యసంతుఁడురచించియుండును. అవి రెండు సమానగణములు గలవృత్తమైనచోఁ బరస్పానవిషయ మగు ను; అట్లు లేదుగాన నిదియు సర్వపరస్పానవిషయవృత్తము కావుట సమంజస మనియే యంగీకరింపవచ్చు. గణములభేదమునకుఁ గారణము తాళ క్రంతంబులం దక్షరము లోపించుటచేతనో శిథిల మగుటచేతనో యయి యుండును.

(5) దండకము.

సిరి నేలు రసికుండు శ్రీవత్సవత్సుండు.... ..

పెద్దలో సకారంబుతో సంగతంబై నహం బాది నొండొక, దకారాదిగా నైన లోనల్లచోట దకారంబులం బెల్లుచెంద గకారావసానంబున దండకాకార మేపారఁ గీర్తితు రెల్లప్పుడు. (185 వద్య)

ఈక్షణముచే సనహలతో వరుసగా జేర్చి కాని, లేక తగణము తోఁగాని యారంభింపవలయు ననుసార్థము సంభవించును. అట్లే :— సిరి నేలురసికుండు అను ప్రారంభము తెల్పుచున్నది. ఇట్లనంతుఁడు లిఖించుటకుఁ బెద్దసభీమనలు కారణభూతులుగాఁ దోఁతెంచెదరు. కావ్యాలంకార చూడఁమఁటి. —

‘శృతి నాది సనహంబు లొండెం దకారంబు లొండెం బ్రకల్పించి
... ..’ (అచ్చులో సనహంబు లని యున్నది గాని యదా హరణప్రకారము సనహము లనియే యుండును)

భీమస ‘అమరంగ సహంబులం దాదిగా నొండెఁ గాదేని యా దిందకారంబుగా నొండె’ అని వ్రాయుటయు, లక్ష్యమును సనహలతో మొదలుపెట్టుటయు నీసంశయమునకు హేతువై యనంతుని ప్రధమింకఁజేసియుండును. సనహలలో నేగణముతోఁగాని యారంభింప వచ్చు; లేదా తగణ ముంపవచ్చు. పుష్పకవి ‘విద్వాంసులెల్లకా హకారంబె కానీ నకారంబెకానీ సకారంబెకానీ వదింపల దగు న్నొందుగా నిందుఁ గాదేని యాదిం దకారంబుగల్పించి... ..’ అని చెప్పెను తృతీయాశ్వాసము.

(1) ఎత్తుగీతి-

అదిప్రాసంబు హరియు, నాదిత్యముగము నగుచు

నీదెస యతుల గెత్తు, గీదియ నెగడుఁ గృష్ణ.

దకారప్రాసనిర్బంధముచే గీతిశబ్దమునకు మాటు గీది యంప వలయు.

‘సూ॥ ద స్రస్య శౌరసేన్యా మఖావచోస్తాః; వృ- అనాదేర చః పర స్యాసం యుక్తస్య తకారస్య దఃస్యా చ్ఛౌరసేన్యామ్’ అను సూత్రముచే నపుకవి మత మనుసరించి యిది గీతి శబ్దమునకు శౌరసేని భావ నై నతద్భవము గాఁగలను. గీది + అ = గీదియ-ఏవార్థకముగా అకారమును బుగఁగింపవలె. గీదియ యను శబ్దమే వికృతి యని చిహ్నము

నకుఁ జిన్నియవర్ణము నకు వన్ని యవలెను గ్రహింపవచ్చును. గీడికల్లంబు శబ్దరత్నాకరాది నిఘంటువులందుఁ గానరాదు. శబ్దరత్నాకరకారుడు జానాసంగిని గృహీతగ్రంథంబులందు ఛందోదర్పణమును వ్రాయుటకుం టం జేసి యతని కీపదమును గ్రహించుట వీలుపడదయ్యె నని యెంచ నగును. అనఁగా నతఁ డీపదమును జూడలే దని భావము.

(8) తరువోజ

ముగురుజిష్ణులు త్రయూమూర్తియు మణియు ముగురుజిష్ణులు త్రయూ
మూర్తియుఁ గూడి

యొగినుండ గినుతి యొక్కొక్కచరణ ముడుగక సేవింప నుజ్జ్వలం
బగుచు.

ఇందు గినుతియఁగా నమయ్యుమో ! రెండు రెండుగణముల
పై యాఁడుచోట్ల యతు లుండవలయు నని తర్వాజలక్షణము “ఒగిరెంట
యతులు యూఁ యొక్కొక్కచరణ ముడుగక”యని సవరించుకొన్నఁగొంత
మే లని యోచె.

(9) త్రికద.

సరని త్రానయ నొంది సురవతు ల్బలువును,

నోయు గై కాయ్ములు గలియ, జరగ నిప్పగిది నొప్పుఁ ద్రికద.

ప్రథమపాదమున 4 ఇం, ద్వితీయమున 2 ఇం X 1 నూ, అట్లే
తృతీయము అట్లే. తృతీయపాదమున గణభంగ మేర్పడుచున్నది. ‘జరగు
నిప్పగిదియై త్రికద’ అనుపాశమును జేర్చుకొన్న నిర్బాధకంబగు ఛందో
దర్పణముగా లూనఁ గలతప్పొక్కలవట్టిక యందు ‘జరగు నిప్పగిది నొప్పుఁ
త్రికద’ రెండుసమాపకక్రియ లుంటచేసేమో త వ్వుని, ‘జరగ నిప్ప
గిది’ మొప్పుగా దిద్దిరి గాని యీగణభంగమును గమనింపరైరి.

త్రికదం గూర్చి భీమనపెద్దనలు భిన్నములుగా లక్షణములం
జెప్పిరి ఇం వొక్కచోటనేకాక యనేకస్థలంబుల భీమనపెద్దనలే లక్షణము
భిన్నముగాఁ గప్పట్టడిఁగాని వారివిషయంబులం గూర్చి యొండొకయెడ
విస్తారంబుచర్చింపఁ దలఁచితిని గాన నక్కార్యము నిందు మానెదను.

(4) చౌవదము.

కలసి చతుర్లఘుగణములయందు

నలిఁ ద్రిగణంబై నగణము వొందు

నలరు గణద్యయయతి గోవిందుఁ

బలుకఁ గృతులఁ జౌవద చెలువందు.

ఇందుఁ జతుర్లఘుగణత్రయముపై నగణము వ్రాయవలె నఁట, లక్షణమునఁ జెప్పకున్నను సంతప్రాస మున్నది. భీమనపెద్దనలు చతుర్లఘుగణములు (భ- స- గా- నల) నాలుగుండవలె నని యంతానుప్రాసంబును విధించిరి. అప్పకవి భీమనపెద్దనలయిత మనుసరించి గణములం జేర్చొని యంతానుప్రాసమును మాత్రము పరిత్యజించెను. అనంత నది వీనికి భిన్నముగా నున్నది. (చతుర్లఘుగణములందుఁ ద్రిగణంబు + ఐ, నగణము వొందు నని పై పద్యమున కర్థము చెప్పవలె; నవిద్రిగణముపై నగణము వొందు ననినచో నుగమముగా నుండు నని వాయాకయము) మఱి యిందు నగణ మని లక్షణమునఁ గలదు. లక్ష్యమున హగణ మున్నది. సూర్యగణ మున్నచో నిర్బాధకం బగును.

(5) వితాళచౌవద.

అర్కనామగణ మనువుగ లేండు, దార్శొని లఘువొందఁగ నిట్లుండు దర్శింపఁగను వితాళమునందుఁ, జేర్చొనఁ దగు హానివిరుదులపిండు.

ఇందుల కర్థము విచార్యము; ఇట్టిది యప్పకవీయమున నొందు న్నది, దానియర్థమును విచార్యమే.

భానుయుగముపై వయినవలనిం, పూన మణివిరతి నొంది ధరలో జానలరుఁ జతుష్పదవి తాళా, ఖ్యాసము నవి నాయకతురంగా.

అనంతనిలక్షణ మున్న తెఱఁ గరయఁగాఁ బంచదశలఘువులు గల గణము లొకపాదమునఁ గలది యని తెలియవచ్చెడి. యతి యెనిమిది లఘువులపై నున్నది. అనంతనికద్యమున సంతానుప్రాసము గలదు గాని మూడవపాదమున లకారమునకు మూలు దకార మున్నది. దీనిచే దద

లకుఁ బ్రాసమైత్రియుఁ గల దని తేలెడిని. దడలకు యత్రిచాసమైత్రి గల దని కొందఱు లాక్షణికులమతముగాఁ గోచరించెడిఁగాని యక్షకవి వాని సగ్రా హ్యక్రతుశ్చ సైముల వట్టికకుఁ జేర్చినాడు. జ్ఞాకు సకారము తద్భవ వ్యాజమునను, నభేదవ్యాజమున వబ, లళ, మున్నగువానికి యతి చెల్లు సప్పుడు (?) డిండిరడంభడాడిమీ డోలికాది శబ్దంబులకు సంస్కృతమౌ దును, దాక దగ్గిర దిగ్గియ దాయాద్యాంధ్రశబ్దములకును డకారాదేశము శాబ్దికమశమాన ఘటిల్లుచుండ, దడలకు నాదేశ వ్యాజమున యత్రిచాస మైత్రి యేలచెల్లరాదు ?

ఇందులకుఁ గొన్నిప్రయోగంబు లున్నను వాని కిటీవలఁ బాఠాం తరములు గల్పించఁ బడియె.

ఒక్కయుదాహరణము.

మండితసూర్యరశ్మి రుచిమస్మణిహారచయంబులొఁ గల

స్యంది సుగంధి దానజలసంపద నొప్పెడివాని... .. (సభాపర్యము)

మందింత యనుపాత మచ్చునఁ గనఁబడుచున్నది.

(రి) ద్వీరదగతి రగడ-

హరి యొప్పు నన నొప్పు నవతారలఘువిరతి

శరధిసగ, నల, భల, సల, త, రలద్వీరదగతి (56 ప)

లవ్వకవీయము-

కర మొప్పుఁ బంచలఘు గణచతుష్టయముచే

విరిమంబు రెంటిపై ద్వీరదగతిపేరిచే.

పంచలఘుగణము లెనిమిది- నలల, భల, సల, సగ, జల, త, ర, య. ఇందు జల, యగణము లుత్తయోగవదప్తు. ఈయంశ మీరెంటిని వీక్షింప చే నసంతుఁడు లక్షణము స్పష్టముగాఁ జెలియఁబఱచినాఁడు గాని య వ్వుకవి చెప్పలేదు.

(?) లళలకుఁ బ్రాసమైత్రి కలిమియేకాక లడలకును గొందఱుమతమునఁ గలదు.

(7) రగడఁ భిన్నలక్షణములు.

(i) వృషభగమనము.

శ్రీమనోహరు నంబుజోదరుఁ జిత్తబాతగురుం దలంచెదఁ
గామితార్థవిధాము నిర్జితకాభియాహిని నాశ్రయించెద
నమవుగా భగణములు భానుసమన్విత ద్విత్వయములు నాలుగు
నవిమిషాధిత లఘుయతి నిడఁగ నలగు వృషభగమనము మేలగు.

భసనలులు- పాతాంతరము; చతుర్థపాద మనుసరించి యిదియే
సమీచనము నొలుత నొకపూర్వగణము వెనుకగా భ-స-నల గణము
లలో నొండు, ఇట్లు నలుమాటులు వ్రాసిన నొక చరణ మగును; యతి
14 లఘువులపై (4 గణములపై) నుండును.

(ii) హరిణగతి-

శ్రీవివాసు భ-జింతునే నని, పూని కుజుల-పొంతఁబోవని
భానుయత సల-భసగగంబుల, లోన నిరుదో-లు ననగంబుల
నిరవుగా నిరు-మాటు లఘువుల, నల్లవారును-నొగి గణింపఁగ
విరతులను గా-వింప నిమ్ముల, హరిణగతిచెలు-వగు జగమ్ముల.

పై వృషభగతి యీహరిణగతికి ద్విగుణముని భావించవలయు.
పై విధముగనే గణము లుండును, రెండుభాగములుగాఁ జేసి భిన్నయతు
లను జాటించుచు నారెండుసగముల మొదటబ్రాసముల నిష్ఠింపవల
యు. త్రితీయపాదమునఁ గొంతభంగము గానంబడుచున్నది 'ఇరవుగా
నిరుమాటులఘువుల' అనుచో యతిభంగమును, 'ఎల్లవారును- నొగి
గణింపఁగ' ననుచోఁ బ్రాసమును యతియు భంగమగును. అంతియ
కాక మూడవపాదమున సంతానుప్రాసము తప్పిపోవుచున్నది. 'మరి
యుఁ దానిరు-మాటులఘువులు, నిరవుగా గణి-యింప నారులు' అని
సవరింప సరివడునేమో. రగడఁంగూర్చి భీమనపెద్దనలు దలపెట్టలేను;
అనంతఁడే వీనిని ముసలిడినవాఁడుగా నగవడుచున్నది; అవల నత్తుకవి
రచించెను, గాని యతనిమతము పూర్తిగా నిందు భిన్నమై యున్నది చూ
డుడు.

వృషభగతి-

ఇరువదియొనిది లఘువులు పది-యేనిది విశ్రాంతియుఁ గూర్చిన
నిరవశున్మగతి పద్మాభివ-యిది విను మాదరమున ముదమున.

హరిణగతి-

సరపారి పదియు-నాలుగు లములు.

కరియతి హరిణ-గతికి నశవులు.

(8) యతిభంగములు.

(i) జయభద్రరగడ.

శ్రీకి నొడయం డనఁగఁ - జిత్రజని గురుండనఁగ

శేషశయనుండనఁగఁ - జెలువుగఁ జతుర్భుజఁడు

నాకౌశలునీలు - నయచిసూదనుపూజ

నతఁడు దాఁగైకొన్న - నందశోపాత్మజఁడు.

ఇందు యతులు మూడుస్థలములం దుండవలయును, ప్రథమ
పాదమున నట్లేయున్నది; గ్రంథమునఁ దృతీయచతుర్థములట్లే యున్నవి,
గాని ద్వితీయపాదమున 'సూదనుపూజ నతఁడు' అను సంధివశమున
నేర్పడిన నకారమును హల్లువలె భావించి యతిమైత్రి నొందించుట దోష
మగును.

(ii) ఒగిఁ దరువాతి యింద్లఁ బ్రతులొంద నధోంకములక సమాధికం
బక ప్రతిమానుచుం గడమ కాలప్రతుల్ దొరలించి నిల్పఁగా.

ఇందును యతిభంగమున్నది.

చతుర్థా శ్వాసము.

వ్యాకరణవిశేషములు:-

కేతన పెద్దనాదు లాంధ్రమునకు వ్యాకరణమును వ్రాయుటం గని
మనయనంతుఁడు చతుర్థాశ్వాసమునఁ గొంతవ్యాప్తిఁ రచించెను ఇం
దేకాక తక్కుంగలయాశ్వాసములందును సందర్భవడినపుడు వ్యాకరణ
కార్యముల వివరించెను.

- 1 ఆ, ౪9 క-ఆయుపేంద్రుని బాడఁగాంచు — అనుపద్యమునఁ ద్రిశసంధి.
 1 ఆ, 52 క-పేష్ట పొల్లునకారంబు బిందువగుచు-అనుచోట వర్గయు
 క్కులు వరంబగునపుడు ద్రుతసంధి.
 1 ఆ, 61 క-62 క-కళాదుతప్రకృతికసంధులు.
 1 ఆ, 63 క-జడంబు ద్వితీయకుఁ బ్రథమ యగుననునూత్రముచు,
 1 ఆ, 64 క-అకారసంధి, ఉకారసంధి.
 1 ఆ, 65 క-టుగాగమ నుగాగమ సంధులు.
 1 ఆ, 66 క-పదమధ్యములందలినుఱుఁగు రువర్ణములస్వరలోపము.
 1 ఆ, 85 క-ఐ, ఔలకు అయి అవు లగుట
 1 ఆ, 114 క-క్షాకుఁ దద్భవమున నకార మగుట.
 1 ఆ, 115 క-ఆంధ్రలిపి ఋకారసంఘాతములేమి.

ఇట్లు వ్యాకరణాంశములు తెలుపుటచేసెను. ఇప్పటినులభివ్యాకరణాదు లాంధ్రుల కుపయోగించుటంజేసి సంస్కృతసంధి నమానప్రకరణములతోఁ జేర్చబడినట్లు ఛందోదర్పణంబాదుఁ దత్సార్వగ్రంథంబులందు లేనిసంస్కృతసంధిసమాసాలు పద్యరూపములుగా రచింపఁబడ్డవి. ఇదియే తెక్కినవానికన్న నిం దున్నవిశిష్టత ప్రకృత మనంతుని వ్యాకరణ ప్రయోగములంగూర్చి కొంత చింతితము. ఇంతకుమున్నే ప్రథమైన, త్రికారంబునకు మున్నగునవి చర్చింపబడియె ఇందుఁ జతుర్థాశ్వాసమందలివిషయముమాత్రమే కైకొనంబడును.

14 క-దీ నొడయఁచు, ఇ దెట్లొదవె కుసంధులగుట.

ఇందు మొదటిది వానిల్లు, దానిల్లు ఇత్యాదిం బోలినదిగానఁ బ్రయోగింపవచ్చు; ఇది + ఎట్లొదవె “ప్రాయస్తస్యాత్కిమాదిక స్వీకృతః” అని చింతామణి, ఇది కిమానులలోఁ జేరినదగుటచే సంధి నైకల్పికముగాన నిత్యరూపము నిర్దోష మగును. ఇది కుసంధులు గా వని ఫలితార్థము. 20 క-అతఁడున్నతఁడ౯దుస్సంధి.

అతనికై ర్యశక్తి కిన్నరుదుగ (భారతము) సురగణంబు క్షోభము నొందె నివివిధమున (శివహరివంశము) మున్నగుప్రయోగము లున్నవి. ఇది చూచియే కాబోలు ననంతరము 'ఇట్టివి దశదోషము లనఁ బట్టగుఁ గృతులందు నివియ భాసురముగఁ జేపట్టుదురు ధీరు లొక్కొకవట్ట నడందమ్ము లలరఁ బల్కినఁ గృష్ణా' యని చెప్పి తప్పించుకొన్నాడు. ౩౩ వ-వట్టంధులను జెప్పచు, 'ప్రకృతిసంధి యన్నది యాంధ్రభాషఁ జూడదు' అన్నాడుగాని బ్రహ్మము, మహాముని, సప్తములును ప్రకృతిభావసంధివిష్ణుము లగునావము లాంధ్రభాషయందును గలవు.

51 వ-ఆడఁజెందె ఘనోతువల్పాతు వనఁగ.

నాఁగ బింబోష్ఠి నొక్కబింబాష్ఠి యనఁగ.

వృద్ధియతిని యతిప్రకరణమునఁ జెప్పకున్నను నిందుఁ గూర్చి యున్నాడు. ఇట్లే కాకున్వరయతికి నుదాహరణపద్యమునఁ శ్లోడయతి, వితాళచౌవదలో దడప్రాస, ముందు యతిప్రాసప్రకరణములందుఁ జెప్పకున్నను ననంతరము రచించినాడని చూపఁబడియె.

62 వ-వడ్డలంబులు నాఁగ సకలజగద్ధితప్రాధిమనాఁగ కుబ్భస్తులనఁగ—

ప్రాధి శబ్దము క్రిన్నంతమే కాని ఇమనిజంతముకాదని సంస్కృత వైయాకరణులయభిప్రాయము. ఆంధ్రమున శ్రీనాథాదిమహాకవిసార్వభౌము లనేకులు బాహులుగా 'ప్రాధిమ'ను ప్రయోగించియున్నారు. 90 వ-అనుగ్రహ నిగ్రహములు.

అల్పాచుర మిత్యాదిపాణిసూత్రవియతి తెనుఁగునఁ జేసి దని కాసిందినాడనంతరము, పూర్వకవుల ప్రయోగములబట్టి యిది న్యాయమని తేలుచున్నది.

102 వ-ఓలఁ బురుషసింహా యని యుగ్గడించుచోలఁ దాసింపఁ ఇతిపురుషోయనఁగ.

* ఎక్కటియతియందుఁ కాకాంతము కల్పింపఁబడినను మూలములో నుండుచేసిందు గ్రహింపఁబడియె.

లోభానము అడిగేవిస్మయ అని చింతామణి చెప్పుచున్నను, నను
శ్చు విస్మయ లోభమాత్మ మపివ్యతే - యను కారికగలను. గతాను
గతికోలో కోయటంచిత్యాది ప్రయోగములు కారికననుసరించి యేర్ప
డినవి. అట్టివే పై సింహాశ్రయి, పురుషోయనంగ, ననుప్రయోగములు.

103 వ- సంస్కృతము తెనుగైనఁ దత్సమవదంబు,

దానఁబట్టి తెనుగైనఁ దద్భవంబు,

దేశితెనుఁగు దేశజ, మచ్చ తెనుఁగు తెనుఁగు,

నిర్మలుఁడు, సిరి, యొడయఁడు, నిక్కమనఁగ.

పై వద్యమాండ్రభావ - తత్సమము, తద్భవము, దేశితెనుఁగు,
అచ్చతెనుఁగు చతుర్విధమని తెల్పుచున్నది. కాని 'తజ్జానమాచదేశ్యా
గ్రామ్యాచేయం చతుర్విధా భవతియని చింతామణి సూత్రము. గ్రా
మ్యము భావలో నొకవిధము కాజాలదను కొందఱమతమునకుఁజేరిన
దీయనంతుని వద్యము. దేశ్యమాండ్రదేశ్యము, అన్యదేశ్యమని యిరుదె
ఱంగులను నివృత్తి యభిప్రాయము న సంతఁడు పూర్వమే యాండ్రదేశ్య
మచ్చతెనుఁగు, నన్యదేశ్యము దేశితెనుఁగును విభాగమునఁ జెప్పినాఁడు.
జేరినపెద్దనలు తత్సమము, తద్భవము, దేశితెనుఁగు, అచ్చతెనుఁగు,
గ్రామ్యమని వంచవిధములనిరి. వీరిమతమును గైకొని మన యనంతా
మాత్యుఁడు గ్రామ్యమును మాత్రము వదలియున్నాఁడు.

104 వ- పంచమియగు దీనఁబట్టుండి యాచుండి... .. వానియొక్క
కులంబు.

ఇందు దీనఁబట్టి + శిండి- ఇత్వసంధి శ్రుతికటువు;

వానియొక్కకులంబు- విభక్తుల కుదాహరణముగా నీయఁబడినది
ఈవిధ క్తి ప్రత్యయము జేర్చివ్రాసిన ప్రయోగము గ్రంథంబుల మృగ్య
ము. యొక్కలోపించి సమాసమగును.

111 వ-వరుబలుకుఁ బ్రథమపురుష మె

దిరి మధ్యమపురుషపలుకు ధృతి దనుఁ బలుకుఁ

ధరను త్రమపురుషక్రియ

వరుస నఁంగకములై న వచనము తెనఁగుఁ.

పురుషత్రయమునకు లింగవివేకము లేనివచనము లుండునని యర్థము.

ఉత్తమమధ్యమములకు మూడులింగములందును భేదములేదుగాని

ప్రథమపురుషమున- ఏకవచన పుం-వాడు చేయుచున్నాడు, స్త్రీ-

ఆమె- అది చేయుచున్నది, నపుం- ఇది చేయుచున్నది, అను భేదము

లున్నవి గానఁ బై యనింతునివాక్య మవిచారమూలకమే యగును.

116 వ- వృథయను సవ్యయమొక్కఁడు

ప్రథితంబై చెల్లుఁగృతులఁ బ్రత్యేకముతా

వృథసేయక యెపుడు మనో

రథములు మాకిచ్చు నీ మిరిద్విషుఁడనఁగఁ.

సంస్కృతావ్యయమ లగా వృథమాత్రమే తెనఁగునందుఁ బ్రత్యేకము

గాఁ బ్రయోగింపవచ్చునని పై వద్యమునకు భావము.

పలుకులు వృథగా నన్నం బలికితి (కాంతి ౧ ఆ. 136) అను

భారతప్రయోగము పై వృథయను సవ్యయముఁ గు నాధారముగాఁ గలదు.

వృథయను నొక్కదానికే కాక యనేకసంస్కృతావ్యయములకుఁ

బూర్వకవిగ్రంథంబులందుఁ బ్రయోగంబులు గానవచ్చెను.

జూదరియన్నంబు నూనరియన్నంబు బహిష్కేతనతనియన్నమును

(భార- కాం- 1 ఆ.)

బంధువు లెఱిఁగిన బహియ్యెరురు (భాగ- దశ. పూర్వ. 978.)

మామా నాపైఁ గోపము మామా. (భాగ నవ. 547.)

స్వస్తిజగత్రయీభువనశాసనకర్తకు (భాగ- అష్ట- 515)

సద్యంబ స్రాబ్ధహత్యావద్యము మొదలైన పావనర్థం బెల్లగా

(భార- స్వర్గ- ౧ ఆ.)

ఒక దివసంబు నానందకాననమునందు సర్వదా సిద్ధిండుగా

(కాశీ- ౨ అ.)

ధాత్రీకుల కర్జున సర్వత్ర జయము (జైమిని- ౨ అ.)

ఎవ్వారు నీత్రుతి లేరీ భువనత్రయంబున (హరి- శ్లోక- ౧౦ అ.)

కించిత్తు నల్లి గజచిన (సుమతిశతకము)

ఇట్లు, సదా, సర్వధా, హి, నాస్తి, అహహ మున్నగు నవ్యయములకు స్వతంత్ర ప్రయోగములు గలవు. అసంతుని వెనుకటికవులు అథవా వినా ప్రభృతులను ప్రయోగించినారు. తనకుమున్నే వృధేతరావ్యయశబ్దములకుఁ గవిప్రయోగము లుండ నసంతుఁ డొకవృథకు మాత్రము పూరించుట యతని పశీలనలోత మున్నదని లోచెడు.

పంచాశ ద్వర్ణంబులు:—

121 ప. భూమిఁ బదాలమ్ములు నాఁగా మెఱసి ఆకార మాదిగా స్వరములగుగా

కామొదలు శ్శకారము తుదయై మాపుదినాల్గు హల్లు లగు వ్యంజనముల్.

122 ప. శలలకు భేదము లేదను పలుకున భాదొలఁగియైగు పరులగువర్ణంబులు సంస్కృతభాషకు మఱి తెలుఁగున జలసఁగ రెండధికమంద్రు హరి.

శబ్దచింతామణి- ఆద్యాయాః పంచాశద్వర్ణాః.

ఇందులకు వరరుచివచనము:—

ద్విధాక ఏచో నుస్వారో విసర్గ స్తోడశస్వరాః

స్పర్శా అంతస్థోస్పాణ శ్చత్రస్త్రోశ ధలస్సృతాః.

చింతామణి వరరుచివచనములు శ్శకారమును విడిచి శకారమును వర్ణనముదాయమునఁ జెప్పుచున్నవి గాని పాణిని మహేశ్వరసూత్రములందు భాలేదు. ఈ యసంతుని పద్యములను ఖండించి యత్నవి శకారమును బ్రత్యేకవర్ణముగా నిర్ధరించెను. 'ఏకనీళము దేవహేళసంబు నటం

చు యాజుషామ్నాయంబు నందులేదో, కాళనాళవ్యాళకోళహింతా.
ళంబులనుచు సంస్కృతభాషయందు లేదో, యని రచించి,

‘కాకు షా జడ్డయైన క్షకారముగుట
దలఁప కేఁబడి లిపులలో దానిఁగూర్చి
తొలుగ భిన్నాక్షరంబైన దొడ్డలాను
ఁడిచిపెట్టె ననంతుండు వెఱ్ఱి గాఁడె.

యని పరిహసించియున్నాఁడు:—

యత్ర విశ్వంభవశ్రేష్ఠకనీశం (యజురారణ్యక నారాయణశ్రక్షము)
యద్దేనాదేవహేళసం (యజురారణ్యక నారాయణశ్రక్షము)
ఇందు శకారమున్నది గాని కాళనాళవ్యాళకోళహింతాళములు లాంత
ములుగానే పరిగణింపవచ్చు. సరిగదా, శకారమును నిషేధించిన య
సంతుఁడు మఱల,

128 వ- ఆదులు వర్గత్రయమును
భూదేవతలు, తపవర్గములు రవలుచు ధా
త్రీదయుతులు, యల శవసహ
లాదట నూరుజులు, శక్తరాఖ్యులుకూడఁలో.

అనుపద్యమున శకారమెట్లు గ్రహించివాఁడో తెలియదు. ‘తెలుఁగున
ఆళ లనఁగ రెండధికమండ్రు హాసీ’ యవియొక గానఁ చెరుఁగునందని భా
వించినచో తామెల చెప్పులే దనుటకన్న సంభవించును.

ఛందోదర్పణమునందలి కొన్ని పద్యములక్షణము సుబోధముగా
లేదు. వ్యస విస్తరభీతిని వాని నిందుఁ దలచెట్టలేదు.

అనంతుఁడు తత్పూర్వకులకంటె విపులముగా ఛందంబును, వాడు
చెప్పని యాంధ్రోపయుక్తంబగు సంస్కృతవ్యాకరణంబును రచించి
యశ్చకవ్యాదులకు మార్గదర్శకుండఁగు యాచంద్రతారార్కస్థాయి
యగు క్షీతోఁ బ్రశంసితవృద్ధుఁడుగా వర్తించుచున్నాఁడు. ఇవియర్చన
మందు యతిప్రాసవ్యవస్థ, పీఠార్యాగీత్యక్కరాది విషయంబులను శ్రీ
గిడుగు వేంకటపీఠాపతిగారు విస్తారంబు విమర్శించి యుంటుండేసి వానిని

విడనాడి నాకుఁబాడఁగట్టిన కొన్నివిషయములను మేళగించి రచించి నాడను.

యద్రగస్థలిత్యములు:—

వావిళ్లవారి ప్రతియందనేక స్థలసము తేర్పడియుండుటచేత మొల దానింజాలమట్టునకుఁ బరిశీలించి తప్పొక్కలపట్టిక నొండు నను బంధముగాఁజేర్చిరి. మఱి యట్లున్నను సనివార్యములుగాఁ గొన్ని యింక ను గలవు.

1 ఆ. 27 వ- అధికశుభం, బాదవును భయములను హానిబొందు నృసింహ- ఇందు హానినొందునని మాన్చిన యతిభంగము తొలం గును.

1 ఆ 63 వ- 'అయచేత నద్వితీయ దానిజహృతమయ్యచండుఁ బ్రథమ యట్టులండుఁ, గ్రతువుఁగావె దాశరథి కృష్ణుఁడొకపర్వతిమును గొడుగుభంగిఁ దాల్చెననగ? జడంబు ద్వితీయకుఁ బ్రథమ విభాషనగు ననుటేదీపయర్థము. పర్వతమును ద్వితీయకును, క్రతువు క్రథమకు నుదాహరణములగుటచేఁ గ్రతువుపై సర్థభింగునంట దోషము.

2 ఆ 48 వ- పెంపారఁ దాజంబులఁ జేర్చురేఫగో-యతిభంగము; పేర్చు అని సవరించుకోవలయు.

3 ఆ 43 వ- కనకవస్తుని గృత్తతైటభునిగొలుతు ఇదియంతరాక్కర- 1 సూ, 2 ఇం, 1 చం; కైటభునిగొల్తు అనియుండవలయు.

3 ఆ 57 వ- రగడ- ఇతనిఁగొల్పినఁగాని... ..ఎసఁగు నివ్వెభుఁడనుచు జతురమతు... .. బాటింపులం బెంచు అంతాను ప్రాస విధిచేఁ బైపావము కడపట 'అంచు'అని యుండనగు.

4 ఆ 48 వ- 'ఇన్ద్ర మున్ద్ర మోత్స మైత్స మాత్సంబైదు నాదియై ఋకారము కరమైవవోల'

మొదటిపాద మాటవెలదివలె నున్నదిగాన భ్రమంచి యట్ల ముద్రిం

చినట్లు శోచెడింగాని రెండవపాదము తేటగీతియని స్పష్టముగాఁజెలుపుచున్నది. ప్రథమపాదము గణభంగమగుటంబట్టి తేటగీతియగుటకు 'ఇత్వ ముత్వ మోత్వంబైత్వ మాత్వ మైదు' అని మార్పవలయు.

4 ఆ 76 ప- తే. గీ. వామపదవి సర్గాంతవర్ణమోత్వ

మగు రజోగుణమన మనోహరమనంగ.

4 ఆ 81 ప- క కవియుఁబునర్ ఋతుసమేత కమలాక్షియనా-పువర్ప
తు అనుకబ్దమున 'స' గురువుగానేరదుగాన గణభంగము తటస్థించు.
'కవియును ఋనర్పతుసమేత' అని సవరింపవలె.

యతిప్రకరణమున 24 యతుల పేర్లు నాయావద్యములకు మాండు
ముద్రితములుగాలేక యందు 15 మాత్రమేయున్నవి. ఇంతియకాక మఱి
కొన్ని యతిగణప్రాసభంగములు ముందే పేర్కొనఁబడియె. వీనినన్నిటిని
బునర్ముద్రణమున సంస్కరించి; సందియంబులు దొలఁగును. వీనినిండు
గూర్పుటకు నిదాన మనంతమాత్యునివై నారోపింపకుంశవలయు నను
ట శీయని తెలుపుచున్నాఁడను.

“అటవనామెత”

[అర్థవిచారణము.]

మధునాపంతుల సత్యనారాయణశాస్త్రి.

కూకటివేణిలోఁ గురులు కూడకమున్న కుడప్రరోహముల్
 పోకలతోడిసామ్యమును బొందకమున్న నిరంబసీమకుఁ
 ప్రవేశదనం బొకింత ప్రభువింపకమున్న ప్రమానబాణుఁ డ
 త్తాఁకలఁ బెట్టఁ దా నటవనామెతబాలికకై విటావళిఁ.

ఈకథాపూర్వోదయవద్యమునందలి “అటవనామెత” వదమునకుఁ బండితులు వలునిధము లగునర్థములు తలకొకరికిఁ జెప్పిరి. అవి కొన్ని వివరింపఁబడుచున్నవి.

- (౧) అరవఁ—ఎడఁగలో, ఆమెత—విందువంటిదగుబాలికకై ప్రమాన బాణుఁడు తాను విటావళిని అత్తాఁకలఁబెట్టెను—నిర్బంధించెను. కలభాషిణి యెడారియందలివిందువలెఁ దృప్తికరముగ నున్నదని భావము. (అరవ శబ్దమున కెడారి యనునర్థ మగవడదు).
- (౨) అటవని—అటగని, జిర్జముగాని ఆమెత—విందువంటిది. కలభాషిణి సంపూర్ణమైన విందువంటి దనుట.
- (౩) ప్రమానబాణుఁడు తాఁ అరవఁ = అటచునట్లుగా (నిటవిజయముచే) ఆమెతబాలికకై = విందైనప్పిలకై (బోగపుఁగన్నయగుట చే విందువంటిది) విటావళి నత్తాఁకలఁబెట్టెను.
- (౪) ప్రమానబాణుఁడు తాను విటావళిని ఆమెతఁ—అనుభవమంగు బాలికకై అరవఁ = అటంకపూనుచుటకు కేకలువేయుచుండఁగా అత్తాఁకలఁబెట్టె—మిక్కిలి ఆకలియందుఁ బడవై చెను. (విందు మొందఁజెట్టి విటులను మన్నఘోషించుచుండె ననుట)
- (౫) అరవఁ—రాజనీధి లో ఆమెతబాలికకై—వడ్డించని విందైన యా కలభాషిణి గొట్టకై, సిద్ధమైనవిందనియుఁ జెప్పుదురు.

- (౬) అటవనియామెతబాలిక = సుశృంగుడు పూర్తిగా నలముకొనని విందైనబాలిక (అట్టాఁక. అట్టు + ఆఁక = మెడనొక్కి యాపుట).
 (౭) అటవ = అమ్మ. అటవనియామెతబాలిక = అమ్మకమునకు సిద్ధము చేయని విందువంటిబాలిక.
 (౮) “అట్టాఁకలఁ బెట్టె తా నటవ నావెలబాలికకై విటావలిక”
 ఆవెలబాలికకై = ఆహాగపుబిల్లకై (తక్కినది సమము).

ఇట నిన్ని ఏకల్పములు సూచించి యీదిట్టచివరపాఠము బాగుగ నుండునని కీ॥ శ్లో॥ ఓలేటి వేంకటరామశాస్త్రిలవారు (ఆంధ్ర ౩ సం. ౨ సంచి) ఒకవ్యాసము వ్రాసిరి. అప్పటి కది యందముగ నున్నదనియే యనుకొంటిని. వారి కాధారముగ చెన్నపురప్రాచ్యలిఖితపు నైకభాండాగారములోని కొన్ని తాటాకుఁబ్రతులలో ‘ఆమెత’ కడ ఆమెత- ఆవెల యనుపాఠములు కనబడినవట. కాని పెక్కుఁబ్రతులలో ‘ఆమెత’ యే యున్నది.

ఈపాఠములు నీయర్థములు పరిశీలించినచో ‘నటవ’ యను నలఘురేఫయుక్తపాఠమును, ‘ఆమెతబాలిక’ యను పాఠమును బహువంధి తాంశీకృతములగుటయేగాక, బహుముద్రితా ముద్రితగ్రంథస్థములైనవని తేలికది. లఘురేఫముతో ‘నరవ’ యనుటయు, ‘అటుము’ అనుటయు నర్థానుగుణములు కావు. అనుష్ఠాతముగ వచ్చు ‘అటవనామెతబాలిక’ కందమైనయర్థము చెప్పకొప్పుఁగాని పాఠము మూర్ఖు యేదో యర్థముచెప్పట సరి గాదు.

అది యటుండ, శ్రీ సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువున “అట్టాఁక” పదమునకు ఒత్తును, బాధ అనునర్థము వ్రాముచు నీపద్య ముదాహరించిరి. అచటిపాఠ మిటు లున్నది.

“అట్టాఁకలఁ బెట్టె దా నరవ నామెతబాలికకై విటావలిక”

ఇది ‘నరవ’ పదము లఘురేఫయుతము. నిఘంటుకారులు అరవశబ్దమునకు వ్రావిడు డని మాత్ర మర్థమున్నటులు వ్రాసిరి. అది

ప్రకృతమున సరిపడదుగదా? మఱి యచట సర్థ మెట్లో యోదించవలసి యున్నది. (౧) లోఁ జెప్పినట్లు అరవశబ్దమునకు ఎడారి యనుసర్థము చెప్పకొందమనిన, నది యాయర్థమున సప్రయుక్తము సరికదా, అభిధానికముకూడఁ గాదు. (౨) లో వ్రాసినట్లు రాజవీధి యనుటకుఁ బై సమాధానమే చెప్పవలసినవచ్చును. కాన నిట శకటరేఫపాఠమే గ్రహ్యము.

ఇది యెల్లఁ జూడ నా కిట్లు లోఁదినది. 'అటచు' ధాతువునకు కేకవేము, పిలుచు ననుసర్థము ప్రహతముగ నున్నది. ప్రయోగములు కూడఁ బెక్కులు. అటచని + ఆమెక = పిలువని విందు. ఇట్టి సంధులు చేయుట పెక్కుచోటులఁ గలదు. కలభాషిణి పిలువనివిందువంటి దని పిండితార్థము. ఒకరింటి విందుచేయుచుఁ బిలువకున్నచో మన మారాట వడుట (డివిఫులూరుట) సహజము. కలభాషిణి పిలువనివిందువలె విటులచిత్తములను అత్తాఁగటఁ బెట్టినది, అనఁగా బాధలఁబెట్టినది. (౪) లో సూచించునటులు అత్తాఁగటఁబెట్టె ననిన మఱియు సరసముగ నుండి ప్రకృతార్థమును సార్థకము చేయును. పిలువనివిందు అత్తాఁగట = మిక్కిలి ఆఁకలియందుఁ బెట్టు ననుట నిజము. ఈపాఠము లేదంచురేమో? అ, ట లకుఁ బెద్దవ్యత్యాసము లేకుండుటచేఁ దాళకత్ర ప్రతులు సరిగఁ జూచిన సంశయ విచ్ఛిత్తియగును. 'ఆమెక' యనుపాఠ మంగీకరించినపక్షమున నత్తాఁగటఁబెట్టె ననుటయే యనుగుణము.

బహుసమ్మతమగుపాఠము విడిచి యొకటిరెండు ప్రతులలో నున్న దని "ఆవెలకాలిక" యనుపాఠము స్వీకరించుట మంచి దని నాకుఁ దోఁపదు. ఆ ట్లర్థము చెప్పిన నీవద్యమునకుఁగలచింతము చెడు ననిమించుచున్నది. అయినను, నాదిసిద్ధాంత మనను, యదార్థముగూత్రము వెల్లడికావలయును.

శ్రీ

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు.

స్వభానునామ సంవత్సర కార్యనివేదిక.

1943—44.

ప్రతిష్ఠాపకులు.

శ్రీ శ్రీ మహారాజా రావు వేంకటకుమారమహిపతి సూర్యారావుబహద్దరవారు
పితామహమహారాజావారు, పరిషద్ధ్యక్షపదవీధ్యులు.

శ్రీ శ్రీ వేంకటగిరి మహారాజావారు.

శ్రీ శ్రీ బొబ్బిలి మహారాజావారు.

ఉద్ధారకులు.

శ్రీ రాజా వేంకటాద్రి అప్పారావుబహద్దరవారు - ఉయ్యూరు జమీందారవారు.

అధ్యక్షులు.

సాహిత్యవిభాగ కార్యదర్శులు.

కార్యదర్శులు.

కొంబి రాఘవాచార్యులుగారు, ఎం. ఏ. బి. ఎల్.

వింజమూరి వెంకన్న పంతులుగారు, ఎం. ఏ.

కార్యనిర్వాహకసభ్యులు.

శ్రీ దివాన్ బహద్దర్ కొమ్మిరెడ్డినూనూనారాయణమూర్తి నాయుడుగారు (కోశాధ్యక్షులు.)

,, పిల్లారెడ్డి రంగ బహద్రాపునాయుడుగారు.

,, కోకా శివనాథకాశ్రిగారు.

,, కొమ్మిరెడ్డి కేశవరామమూర్తినాయుడుగారు.

,, చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహమగారు.

,, నిడుదవోలు వేంకటరావుగారు, ఎం. ఏ.

,, ప్రతివాదిభయంకరం పార్థసారథిగారు, బి. ఏ., ఎల్. ఎల్. బి.

,, మందూరి ఈశ్వరదత్తుగారు, బి. ఏ.

,, కేశవరత్న కామరాజుగారు

,, వేదల శ్రీరామచంద్రకీర్తిగారు, ఎమ్. ఏ.

,, ఏలేశ్వరత్న వెంకటరమణమూర్తిగారు, బి. ఏ., బి. ఎల్.

,, అడ్డాల రామమూర్తిగారు, బి. ఎ. బి. ఎల్.

స్వభానుసంవత్సరముతోఁ బరివత్తునకు ముప్పది రెండవసంవత్సరము ముగిసినది. యధ్యపరిస్థితులు తీవ్రముగ నుండి వరిషత్కార్యములకు వలయు కాగితము సరిగ లభించకపోయినను, పత్రికాముద్రణము యథాప్రకారము జరుగుచున్నది. సూతసగ్రంథముల ముద్రించుటకు మాత్రము వీలుకలుగుటలేదు.

వరిషద్బాండాగారము దినదినాభివృద్ధి నొందుచున్నది. సూతసగ్రంథములు చేర్పఁబడుచున్నవి. వినిమయముగఁ బత్రికలఁబంపుటపత్రికాధిపతులకును, గ్రంథముల నుచితముగ నొసఁగినవారికిని మన కృతజ్ఞతాభివందనములు. కాశీఖండపు తాళపత్రపతులఁ బరిశోధించి యందలి పాఠభేదములు ప్రాయించఁబడుచున్నవి. త్వరలో వానిని బత్రికాముఖమునఁ బ్రచురించి పాఠకలోకమున కందజేయఁగలమని యాశించుచున్నాము. ముద్రితాముద్రితగ్రంథముల వట్టికలను వ్రాయించి, కాగితము లభించిన వెంటనే వానిని ముద్రింపవలసియున్నది. కాశీఖండము పాఠభేదములు పూర్తియైన తరువాత నాంధ్రమహాభారతము ప్రతుల పరిశోధించి పాఠభేదములఁ బ్రకటించుచున్నాము.

శ్రీ శ్రీ పీఠికాపురప్రభువుల యాదరమువలనను గార్యదీక్షవలనను సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువు నాల్గవసంపుటము ముద్రణము పూర్తియైనది. మిగిలిన సంపుటములవలెనే నాలుగవసంపుటముగూడ ప్రతియొక్కంటికి నాలుగురూకయములకు విక్రయించఁబడును. వెనుకటివలె నచ్చుపనిజరుగుటకు సౌకర్యము లేమి నిఘంటుకార్యస్థానమున 'ప' వర్గకబ్బములు వండితులు పరిశోధించి ముద్రణమునకు సిద్ధము చేయుచున్నారు. అచిరకాలముననే ఆయదవసంపుటము ముద్రణముప్రారంభించఁబడును.

స్వభానుసంవత్సర ఆయవ్యయకట్టిక సరిచూడఁబడి యుచుబంధమునఁ జేర్పఁబడినది. శ్రీ శ్రీ బాబ్బిలి, మేకటగిరిమహారాజావారలిచ్చిన విరాళములవడ్డీవలనను, పుస్తకవిక్రయమువలనను లభించిన ద్రవ్యముతోడను, వరిషత్కార్యముల యథావిధిగ నిర్వహించఁగలుగుచున్నాము.

శ్రీశ్రీబాబ్బిలిమహారాజావారి పత్రములవలన సీసంవత్సరము రు 400-
లును వేంకటగిరివారి పత్రములవలన రు 350- లును వచ్చినవి. నిఘం
టుసంపుటములయొక్క విక్రయమువలనను వరివద్దొంథ విక్రయము వల
నను రు 691-7-0 లు వచ్చినవి.

నూతనభవనమునఁ పరిషత్కార్యాలయమునఁ జేర్చినతరువాత
నితోఁగితిమిగ కార్యనిర్వహణ మొనర్చుటకు ప్రయత్నములు జరుపఁ
బడునని నివేదించుచున్నాము.

పరిషత్కార్యనిర్వహణమును గూర్చియు, పరిషదుద్దేశములను
గూర్చియు నాంధ్రదేశమునఁ బ్రచారము గావించి వలయుధనమును
సంపాదించవలసియున్నది. అందులకుఁ దగినసహాయమును కార్యనిర్వా
హకసభ్యులును, వరివత్సభ్యులును జేయును రని యాశించుచున్నాము.
పరిషత్కార్యముల సహాయమునొసంగి తమ యభిమానమును నిరంతర
ముఁ జూపుచున్న కార్యనిర్వాహకసభ్యులకు మావందనములు.

మాకోరికపై శ్రమయనక వాయవ్యయములఁ బరిశీలించి యీ
సంవత్సరము లెక్కలను సరిచూచిన శ్రీ వల్లె వెంకటహనుమంతరావు
గారికి మావందనములు.

ఇట్లు విధేయులు,
కిళాంచి రాఘవాచార్యులు,
విజమూరి వెంకన్న,
కార్యదర్శులు.

ఆంధ్ర సాహిత్య స్వభానునామ సంవత్సర ఆదాయవ్యయముల

సం.	ఆదాయము.	ర.	అ.	పె
1.	సంవత్సర ప్రారంభ నిలవ	...	78	7 2
2.	వడ్డీ - బ్యాంకు ద్వారా వసూలు శ్రీ శ్రీ బొబ్బిలి మహారాజా వారి ద్వారా గవర్న మెంటు పత్ర ముల వడ్డీ 1943-44 వేంకటగిరి బ్యాంకింగ్ వడ్డీ	...	750	1 0
		ర	400-0-0	
			350-0-0	
			0-1-0	
			750-1-0	
3.	సారా రణ సభ్యుల చందాలు	...	18	0 0
4.	చందాలు	...	81	0 0
5.	విక్రయములు	...	691	7 0
	i. పరివర్తన పత్రాల విడిపందీకలు		8-	8-0
	ii. పుస్తకములు (పెద్దూలు దాఖలా)		687-15-0	
6.	చిల్లర జరులు	...	0	2 6
7.	క్రోతపల్లి గుబ్బావ్యాణ్యముగారు	...	4	1 9

1623—8—5

కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రి,
అధ్యక్షులు.

కీళాంబి రాఘవాచార్యులు,
వింజమూరి వెంకన్న,
కార్యదర్శులు.

పరిషత్తు - కాకినాడ.

(6-4-43 మొదలు 24-3-44 వరకు.)

తదిశీలు లెఖ్కు.

సం.	వ్యయము.	రూ.	అ.	పై.
1.	బ్యాంకి చిల్లరవ్యయములు ...	1	0	0
2.	క్యాటలాగు వ్రాసిపండితునకు ...	20	0	0
3.	కొరవల్లి నుబ్రహ్మణ్యంగారు- (కీ॥ శే॥ కొ. నూ. జీతంబాపకు)	20	4	0
4.	పోస్టేజీ ...	86	2	6
5.	ప్రయాణవ్యయము ...	10	4	0
6.	జీతములు ...	701	15	6
7.	పత్రికకు కాగితము ...	63	6	0
8.	ప్రింటింగు ...	110	0	0
	అందింగు :	195	8	0
	i. లెబ్బిరీ పుస్తకములు 13-4-0			
	ii. లెక్చరర్ 182-4-0			
9.	పత్రికలకు చందాలు ...	48	10	0
10.	పుస్తకములు - ఖరీదు చేసినవి ...	103	5	0
11.	సాదరు ...	20	10	8
12.	సగదు నిలవ ...	292	2	2
	బ్యాంకిలో 9- 6-7			
	కార్యదర్శివద్ద 282-11-7			

1628—8—5

6-4-43 మొదలు 24-3-44 ఆఖరుకు ఆయ్యే స్వభావనామ సంవత్సరపు ఆంధ్ర సాహిత్యపరిషత్తు యొక్క బుక్కులనుబట్టి, లెఖ్కులనుబట్టి, యీ పై ఆదాయ వ్యయముల తదిశీలులెఖ్కు నేను రచిచేసినాను. కావలసిన యావతు సంజాయిషీ పుచ్చుకున్నాను. ఈపై ఆదాయవ్యయములెఖ్కు నిజమైనట్టిన్ని, సరియైనట్టిన్ని, నీతి వికసపరచుచున్నదని నేను యిందుమూలముగా తెలియజేయుచున్నాను.

కాకినాడ }
2-6-1944.

పల్లె వెంకటహనుమంతరావు,
2-6-44.

గవర్నమెంటు డిప్యూటీ సెక్రటరీ ఇన్ ఛార్జ్ కామర్సు
ఇన్ ఫోర్మటన్ ప్రొవైడెన్సు అండు ఆదిలం.

పుస్తకవిక్రయము

	ర.అ.పె		ర.అ.పె
విప్లవారాయణచరిత్రము	2- 5-3	రాయవాచకము	2-12-6
తై మినిభారతము	88- 8-0	సింహాసనద్వాత్రింశిక 1 భా	8- 8-0
కవిజవాళయము	14- 8-8	డిటా 2 భా	8- 8-0
యుద్ధమణిని బెజవాడకిలా కాసనం	1-12-8	నిఘంటుచరిత్రము	0-11-0
జ్యోతిశ్శాస్త్రసారము	1- 5-6	ఆంధ్రకాముది	8- 2-6
జ్ఞానసూనాందికాశీతికము	0- 1-9	కాలభారతము	24-10-9
సర్వేశ్వరశతకము	0- 8-9	Dravidian Lexicography	0-7-0
కావ్యాలంకారమాదాచుడి	2-15-6	Defence of LiteraryTelugu	0-15-6
అకారాద్యవృద్ధిగ్రంథసూచిక	0-14-8	చాటుధారాచమత్కారసారః	2- 0-3
ప్రాకృతిభాషాత్వము	8-15-8	సాంబోపాఖ్యానము	0-14-6
శివతత్వసారము	2-18-9	రసారవాలంకారము	1- 2-3
చంద్రభానుచరిత్రము	8- 2-6	వివిజ్ఞోజీవని సుమస్యలు	0-14-8
శివరాత్రిమాహాత్మ్యము	18- 8-0	రఘునాథరామాయణము	1-12-6
ఆర్యభాషావిభాగము	8- 1-3	రజతోత్సవసంపుటము	8- 2-6
వ్రాస్వరంగములు	0-15-3	ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్వత్వైంతం	0-14-8
నారసింహపురాణము	1-12-3	అరవడేశమునందలిఆంధ్రవాఙ్మయం	2- 4-6
మన్నాగుదాసనిలాసనాటకము	1- 3-3	తాళికన్యాయవివరణము	1- 6-8
కాలిండ్రికన్యాపరిణయము 1 భా	4- 6-6	అక్షణసారసంగ్రహము	3-10-0
డిటా 2 భా	2- 3-0	కావ్యాలంకారమాదాచుడి	
రెడనాటి రెండుకాసనములు	0- 7-3	పాఠభేదములు	0- 9-0
ఆంధ్రధాతుమాల	2-10-3	ఉత్తరరామచరితము	4-12-6
కాసనపద్యకుంజరి 1 భా	0-10-6	శ్రీనూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువు	
డిటా 2 భా	0-14-8	1 భా	158- 8-0
శతకసమచ్చయము 1 భా	5- 1-3	2 భా	136- 4-0
డిటా 2 భా	4- 3-9	3 భా	185-12-0
పరివత్సుస్థభాండాగారము2భా	1- 3-8	అమరుకము	5- 0-9
నూతాంధ్రవాక్యకరణము	3- 0-6	చంపూరామాయణము	2-12-6
రసాధరణము	2-12-3	ఆంధ్రవాఙ్మయవికాసశైలి	8- 3-6
ఆంధ్రశబ్దచింతామణి	4- 4-6	కాలరామాయణము	0- 1-9
పాడకమూరచరిత్రము	1-14-6	సీతారామచరిత్రము	0- 7-8
హంససంక్షేపము	0- 4-6	పరివత్సుస్థభాండాగారము3భా	0-18-8

ఓంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు - ప్రతిష్ఠాపకులు.

- శ్రీ శ్రీ మహారాజా రావు వేంకటకమరమహిపతి నూర్యారావుబహద్దరవారు
విశాఖరంమహారాజావారు, పరిషద్యావచ్ఛిన్నాధ్యక్షులు.
శ్రీ శ్రీ వేంకటగిరి మహారాజావారు.
శ్రీ శ్రీ బొబ్బిలి మహారాజావారు.

ఉద్ధారకులు.

- శ్రీ రాజా వేంకటాద్రి అప్పారావుబహద్దరవారు - ఉయ్యూరు జమీందారువారు.

అధ్యక్షులు.

- సాహిత్యవికారద కాశీభట్ట నుబ్బయ్యకాశ్రయగారు.

కార్యదర్శులు.

- కొంబి రాఘవాచార్యులుగారు, ఎం. ఏ. బి. ఎల్.
వింజమూరి వెంకన్నపంతులుగారు, ఎం. ఏ., ధనయకోకాధ్యక్షులు.

కార్యనిర్వాహకసభాసభ్యులు.

- శ్రీదివాన్ బహద్దర్ కొమ్మిరెడ్డినూర్యనారాయణమూర్తిశాయఁడుగారు(కోకాధ్యక్షులు.)
,, పిల్లారిశెట్టి రంగ బ్రహ్మరావుశాయఁడుగారు.
,, కోకా శివనాథకాశ్రయగారు.
,, కొమ్మిరెడ్డి కేశవరామమూర్తిశాయఁడుగారు, బి. ఏ.
,, అడ్డాల రామమూర్తిగారు, బి. ఎ. బి. ఎల్.
,, చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహమూర్తిగారు.
,, నిడుదవోలు వేంకటరావుగారు, ఎం. ఏ.
,, ఏలేశ్వరపు వెంకటరమణమూర్తిగారు, బి. ఏ., బి. ఎల్.
,, ప్రతివాదిభయంకరం పార్థసారధిగారు, బి. ఏ., ఎల్. ఎల్. బి.
,, తిందూరి ఈశ్వరదత్తుగారు, బి. ఏ.
,, కేశవరపు కామరాజుగారు
,, వేడుల శ్రీరామచంద్రకీర్తిగారు, ఎమ్. ఏ.

శ్రీ సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువు.

చతుర్థసంపుటము.

శ్రీశిశువురము మహారాజావారి ధనసహాయముచే రచియింపఁబడుచున్న పెద్దనిఘంటువులోని రాయల్ సైజు 1000 పుటలుగల ప్రథమ సంపుటమును, 955 పుటలుగల రెండవసంపుటమును, 980 పుటలుగల మూడవసంపుటమును, 975 పుటలుగల చతుర్థసంపుటమును, ముద్రితములై విక్రయమునకు సిద్ధముగానున్నవి. ఇందు ప్రథమసంపుటమున అకారము మొదలు, జొకారమువఱకునుగల యచ్చు లాదియందుగల సంస్కృతాంధ్రశబ్దము లన్నియుగలవు. రెండవసంపుటమున 'క' మొదలు 'ఁ' వఱకుగల శబ్దములును, తృతీయసంపుటమున 'చ' మొదలు 'తృ' వఱకుగల శబ్దములును, చతుర్థసంపుటమున 'తె' మొదలు 'స్త' వఱకుగల శబ్దములును గలవు. ఇదివఱకున్న నిఘంటువు లన్నిటికంటె 631 పుటలలో మాత్రమే యిమిడినవి. ఈనిఘంటువునందు, సంస్కృత శబ్దములు పూర్వనిఘంటువు లన్నిటియందుకంటె మిక్కిలి యధికముగా నీయఁబడినవి. కావున సంస్కృతవిద్యార్థులకుఁ గూడ మిగుల నుపయోగకరముగా నుండును. ఆచ్చికపదముఁ గుగల యర్థభేదములఁ గనఁబఱచి వానికిఁ బ్రమాణవాక్యములు పూర్వగ్రంథములనుండి విపులముగా నీయఁబడినవి. లభ్యమైనంతవఱకుఁ దెనుఁగుశబ్దములకు సంస్కృతప్రాకృత ద్రావిడాదిభాషలయందుఁ గల సజాతీయపదములు చూపఁబడినవి. కేవలము విడిశబ్దములే గాక సందర్భానుసారముగ నమస్తపదములు (Phrases) ను వానికిఁ గల యర్థములును బ్రయోగములును గూడ నీయఁబడినవి. జనకశబ్దములక్రింద జన్యశబ్దములు చూపఁబడినవి. ఇది విద్యార్థులకు సహకారి. ఈపుస్తకమును రచియించుటకు ముద్రించుటకు విశేషప్రయత్నమువహింపఁ ను ధనవంతులకేగాక జనసామాన్యమునకుఁ గూడ లభ్యముగా నుండవలయునను తలంపునో నీక్రిందివెలలు నిర్ణయింపఁబడినవి. ప్రథమసంపుటము సాదాప్రతి వెల రు 5 లు, మేలుప్రతి (Art Paper) రు. 7 లు, ద్వితీయసంపుటము సాదాప్రతి రు. 4 లు, మేలుప్రతి 5 లు. తృతీయసంపుటము సాదాప్రతి రు. 4 లు, మేలుప్రతి రు. 5 లు. చతుర్థసంపుటము సాదాప్రతి రు. 4 లు, మేలుప్రతి రు. 5 లు.

